

DEVLET-İ ALIYYE-İ OSMÂNİYE'DE KARANTİNA YANI USÛL-İ TAHAFFUZUN TÂRİHÇESİ*

Çeviri: Uzm. Abdullah Köşe

Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye nezdinde karantina yani emrâz-ı sâriye ve müstevliyye karşı tahaffuz usûlünün mebâdi-i te'essüsü gereği gibi eskidir. Şuab-ı idâriyyenin tanzîmât ve tensikâtına teşmîr-i sâk-ı himmet ve inâyet buyurulduğu zaman husûsât-ı sâire-i mülkiyye ve medeniyyeye takdîmen ve tercihan usûl-i tahaffuzun te'sîs ve tensikine himmet buyurulmuştur. Şurası şâyân-ı dikkattir ki devletin sâir şuab-ı idâresi evvelce mine'l-kadîm mevcut olan bir tarz-ı tensik-i atîkin tecdîdi sûretiyle tanzîm buyurulmak lâzım geldiği halde umûr-i sıhhiyye ve tahaffuziyye için böyle bir mâ-sebak, böyle bir üss-i kadîm mevcut olmayıp bu mühim te'sîs bi'l-külliyeye müceddeden vücûda getirilmek lâzım gelmiştir. Binâen aleyh mevâdd-ı tahaffuziyye ile iştigâl için

* Ahmed Mithat Efendi'nin (1844-1912) bu yazısı *Sâlnâme-i Nezâret-i Umûr-i Hâriciye*'de (Dersâadet, Matbaa-i Osmâniye, 1318 (1902), s. 436 – 464 ve 465 – 471) toplam 36 sayfa olarak yayınlanmıştır. Orijinal metnin 449 – 464 sayfaları arasındaki 16 sayfa yanlışlıkla mükerreren dizilmiştir. Bu çeviri metinde sözkonusu 16 sayfa çıkarılmıştır. *Hariciye Salnamesi*'nde yer alan bu makalenin yazarına dair bir kayıt yoktur. Makalenin yayınlandığı 1902 yılında Ahmed Midhat Efendi, Hariciye Nezareti'ne bağlı olan Meclis-i Sıhhiye / Karantina Meclisi Reis-i Sanisi yani Karantina Nazırı idi. Ahmed Mithat Efendi'nin *Salname*'deki bu makalesini, daha önce *Tercüman-ı Hakikat ve Musavver Servet-i Fünun Taraflarından Girit Muhtacininine İlane. Nüsha-i Fevkalade* [İstanbul 1897] içinde "Karantina" başlığıyla yayınladığı yazısı ile karşılaştırdık. *Hariciye Salnamesi*'nde yayınlanan ve burada transkripsiyonu verilen yazının, 1897 tarihli ve "Karantina" başlığını taşıyan yazının genişletilmiş şekli olduğunu gördük. Esasen yazar adı verilmemiş olsa da, karantina ile ilgili yayınlarda, *Hariciye Salnamesi*'nde yayınlanan bu makalenin yazarının Ahmed Mithat Efendi olduğu hep kaydedilmiştir. Ahmed Mithat Efendi, *Tercüman-ı Hakikat*'i çıkaran ünlü romancı ve gazetecidir. II. Abdülhamid tarafından Karantina Meclisi başkâtipliğine getirilmiş, (1885/1302). Nisan 1895'te (L. 1312) atandığı ikinci reislik yani karantina nazırlığı görevini 1908'e kadar sürdürmüş ve geniş kültürü ile yabancı üyeler üzerinde etkili olmuştur. Milliyet duyguları ile de teşkilatın her kademesine Türklerin gelmesine çalışmış, Karantina Meclisi'nin Fransızca kitabesinde çalışanların Türkçe yazanlardan fazla maaş almaları gibi haksızlıklarla mücadele etmiş, bu çalışmaları madalya ile taltif edilmiştir. Onun bu çalışmaları sayesinde; Dr. Cenab Şehabeddin, Kilisli Rifat, A. Fuad Bilgen, Ferid İbrahim Yurtsan ve Ahmed Emin gibi genç Türk hekimleri karantina teşkilatında yer almışlardır. Bedi N. Şehsuvaroğlu, "Türkiye Karantina Tarihine Giriş III", *İst. Tıp Fak. Mec.*, Sayı 1(1958), s.158-161. Ahmet Mithat Efendi, Karantina Nazırlığı sırasında yayınladığı bu makalesinde, karantina teşkilatı hakkında önemli bilgiler aktarır. Usul-i tahaffuziyye yani karantina uygulamaları hakkında topladığı tarihi bilgileri, karantina usûlünün geçirdiği üç devre göre tasnif eder. 1) Salgın hastalıklara karşı korunma fikrinin başladığı zamanlardan 1840 yılında Meclis-i Umur-ı Sıhhiye'nin kuruluşuna kadar olan dönem; 2) 1840-1872 arasındaki eski tarife dönemi; 3) 1872'den itibaren makalenin yayınlandığı yıla kadar olan tarife-i cedide/yeni tarife dönemi. Kaynak niteliğindeki bu uzun makalenin çeviri yazısını yayınlamaktan amacımız genç araştırmacıların bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmaktır. Nuran Yıldırım'ın notu.

teşekkül eden Dâire-i Sıhhiyye'ye havâle buyurulacak umûrun o zamana kadar devletçe emsâli sâbık olmayan umûrdan olması ve bu vazâif-i cedîde henüz kimsenin ma'lûmu bulunmaması umûr-i sıhhiyye ile mühimmât-ı sâire-i devletin arasında kıyâs bırakmayacağı âşikârdır. İşte bir yandan usûl-i tahaffuzun böyle o işe me'mûr olanlarca dahi meçhûliyeti ve diğeri taraftan usûl-i mezkûrenin o zamanlarca henüz dâhil-i tanzîmat olmayan yerlere kadar ta'mîmden başka bi'l-cümle sefâin-i ecnebiyyeye kadar teşmîli lüzûmu ortaya gereği gibi ciddî bir işkâl çıkarmıştır ki işkâl-i mezkûr peyderpey bertaraf edilerek tensikât-ı sıhhiyye ve tahaffuziyyenin şimdiki mükemmeliyet-i tâmmeye derecesine isâli târih-i terakkiyât-ı Osmâniyye'nin en mühim ebvâbından birisini teşkil eder.

Usûl-i tahaffuziyye için cem' edilen ma'lûmât-ı târihiyyenin tasnîfine girişilmek lâzım geldikte bunlar bizde karantina usûlünün mâddeten görmüş olduğu üç devre tebe'an üç sınıfa tasnif olunmak icâb eder. Birincisi "mebâdi-i te'essüs" devridir ki bizde emrâz-ı müstevliyeye karşı tahaffuz fikrinin ilk husûle başladığı zamanlardan bed' ile 1256 sene-i hicriye ve 1840 sene-i milâdiyesinde Meclis-i Umûr-ı Sıhhiyye'nin te'sîs buyurulduğu zamana kadar güzerân olan ahvâldir. İkincisi "eski ta'rife" devridir ki sâlifü'z-zıkr târihlerden bed' ile 1288 sene-i hicriye ve 1872 (s.437) sene-i milâdiyesinde ta'rife-i cedîdenin vaz'ına kadar mürûr eden zamanlar icrâatını hâvîdir. Üçüncüsü dahi "ta'rife-i cedîde" devri olup zamanımıza kadar olan ahvâli ihtivâ eder.

Mebâdi-i Te'essüs

Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye nezdinde emrâz-ı sâriye ve müstevliyeye karşı tahaffuz lüzûmunun ilk sûret-i tahakkuku hakkında ma'lûmât-ı muvazıha-i târihiyye yoktur. Buna dâir ilk kayıt *Takvîm-i Vakâyi'*in fi 7 cemâziye'l-âhir sene 1247 (24 Ekim 1831) târihli nüshasında görülmektedir ki bu kayıt ondan evvel dahi bir hayli zamandan beri tedâbir-i tahaffuziyyenin mehâfil-i devlette câlib-i enzâr-ı dikkat ve ehemmiyet ola gelmiş bulunduğunu göstermektedir. Fıkra aynen şudur:

"Ser-etibbâ-yı Sultânî Behcet Efendi hazretlerinin tahkîkleri üzerine tahmînen 1236 senesi halâlinde evvela Hindistan ikliminde ba'dehû nehr-i Hind kenarlarını vely ile gâh hiffet ve gâh şiddet bularak ve gâh bir müddet gaybûbet ederek Acem Ülkesi ve Memâlik-i Şarkıyye-i Şimâliyyenin alçak mahalleri ve nehirlî ve göllü taraflarında vukû birle sonraları İstanbul'da kalîl ve hafîf olarak zuhûr edip Arabîde "heyza" ta'bîr olunan "kolera morbus" dedikleri hastalığın alâmât ve muhâfaza ve ilacını müştemil Efendi-i müşârûn ileyh hazretleri bir risâle tahrîr eylediler. Ve ol risâleden birkaç mâh mukaddem 4000 kadar nüsha Basma'hâne-i Âmire'de tab' olunup taraf-ı Hümâyûn'dan vüzerâ ve ulemâ ve ricâl ve zâbitân-ı asâkir ve hademe-i devlete birer ve mahallâta ikişer tanesi i'tâ

olunmuş ve esbâb-ı tahaffuza teşebbüs ma’nâsına hafifçe bir karantina usûlünün icrâsı re’y olunarak Galata nâzırı Sârim Bey düvel-i mütehâbbenin Âsitâne-i Aliyye’de mukîm sefâret tercümanlarıyla söyleşip beynlerinde verilen karar mûcibince Karadeniz’den müste’men gemilerine İstinye Körfezi ve ehl-i İslâm ve re’âyâ-yı devlet gemileri için Liman-ı Kebîr mahall-i karantina tahsîs olunup zikrolunan mahallere lâzım gelen ebniyenin bundan böyle inşâ olunmak üzere esnâf-ı muktaziyenin ikâme ve idâresi ve karantinanın kemâ-yenbağî nezâreti ve müteferri’âtının rü’yet ve tesviyesi maddeleri ricâl-i Devlet-i Aliyye’den hâlen Haremeyn muhâsebecisi Kâmilîzâde Mustafa Nazîf Efendi hazretlerinin uhde-i dirâyet ve ihtimâmına ihâle kılınmıştır.”

Şu kayd-i resmîden anlaşıldığına göre bizde ilk karantina koleraya karşı vaz’ olunmuş ise de bi’l-âhare şu usûl-i sıhhiyye ve tahaffuziyye mebnâsının tahkîmi yine o senelerde zuhûr eden şiddetli bir tâun üzerine iltizâm olunmuştur. Bu tâun an-aslin Asya taraflarından gelerek Memâlik-i Şâhâne’de pek çok hasârâta sebep olduğu gibi Avrupa’ya dahi sirâyetle telefât-ı külliyye îkâ eylemişti. O zamanlar diplomalı etibbânın mikdârı pek az olduğundan illet-i mezkûre bir def’a zuhûr edip kendi (s. 438) kendine mündefi’ olduğu yerlere birkaç def’a daha avdet etmek derecesinde meydân-ı cevelânı kendi tahrîbâtına karşı açık ve hâlî bulmuş idi. O zamanlar Avrupa tabâbeti dahi bu illeti fen nokta-i nazarından henüz bi-hakkın tanımıyor idi. Avrupa’nın bu adem-i vukûfu zamânımıza kadar devâm etmiş ve tâun denilen hastalık ancak çend sene mukaddem Aksâ-yı Şark’ta Hong Kong nâm mahalde zuhûr eylediği zaman bi-hakkın tetebbu’ edilerek devâsı bulunmağa dahi takarrub edilmiştir. O zamanlar tâunun Avrupa’ca dahi mechûliyetiyle beraber epeyce kadîm bir zamandan beri bir nevi’ karantina usûlü mevcut ve mer’iyyül’l-icrâ idi ki her memleket tâuna karşı tahaffuz için bu usûle mürâcaat eyliyor idi. Usûl-i mezkûre, bulaşık olanların hecri, bir mahalde 40 gün tevkîf ve hapsinden ibâret olup hattâ “karantina” ismi dahi bu mahbûsiyet-i çihil-rûze’den alınmıştır. Usûl-i mezkûre gerek insanların hayatı ve gerek ticâret-i beyne’l-milelin sühûleti için hemen tâun derecelerinde bir takım şedâid-i bihûdeyi müstelzim idiyse de hiçe nisbetle her halde bir kâide-i tahaffuz demek olduğundan emr-i tatbîkte iltizâm olunan takayyüdâta göre ba’zı yerlerde fevâid ve muhassenâtı da görülmekte idi.

1250 (1834) sene-i hicriyesine doğru bu hastalık Pâyitaht-ı salatanat-ı seniyyeden zâil olarak biraz vakit halk bu sıkıntıdan kurtulmuş ise de Rumeli ve Anadolu vilâyât-ı şâhânesiyle Bahr-i Sefîd ve Siyah sevâhil-i Osmâniyye’sinden ba’zı yerlerde hastalık yine zuhûr ettiğinden Takvîm-i Vakâyi’den bâlâya derc olunan fıkrada görülmüş olduğu vechile çend sene evvel bizce karantina usûlü koleraya karşı tatbîk ve icrâ olunmuş olduğundan bu tatbîkât ve icrâ’âtın menâfi-i mâddiyesi görülmüş olmalıdır

ki vebâya karşı dahi tatbîkine kuzât-ı askeriyeden Selîm Sâtı' ve Mehmed Es'ad ve Abdülhak Molla efendiler me'mûr buyurulmuşlar idi. İşbu erkân-ı selâsenin o zamanlar için yaptıkları ilk tahaffuz ta'lîmâtının kendi mühürleriyle memhûr olan müsveddesi vak'a-nüvis semâhatlü Lutfi Efendi hazretleri tarafından Bâb-ı Âlî Hazîne-i Evrâkında bulunup Dâire-i Sihhiyye'ye tevdi'i olunmuştur. Müsvedde-i mezkûre üzerinde tarih yok ise de ta'lîmât-ı mezkûre üzerine bi'l-ibtinâ usûl-i tahaffuzun menâfi' ve meşrû'iyetini ahâliye anlatmak için *Takvîm-i Vakâyi*'e dercedilen bir makâle-i mufassala-i nefisenin târih-i neşri (1836) olmasına nazaran zikrolunan ta'lîmâtın dahi bu tarihte kaleme alınmış olduğu istidlâl kılınmaktadır. (s. 439) Tensîkât-ı tahaffuziyyenin ilk nizâmı demek olan işbu ta'lîmâtın bir sûreti ber-vech-i âtî aynen nakil olundu:

“Hüve'l – Mu'în

Âsitâne-i Aliyye'de tahaffuzhânenin inşâsına kadar şimdilik Boğâz-ı Bahr-i Sefid'de ittihâz olunan karantinada gerek sefâin-i tebe'a-i Devlet-i Aliyye ve gerek merâkib-i tebe'a-i düvel-i mütehâbbenin icrâ edecekleri şerâittir. Ber-vech-i âtî zikrolunur:

Bend 1 – Mutlaka Akdeniz tarafından boğâz-ı mezkûra vârid olan bir sefîne ve kayığın yanına boğaz-ı mezkûrda karantina ve tahaffuz için ta'yîn olunan me'mûr bulaşık olup olmadığını tahkîk için kayıkla gelip suâl eyledikte sefîne kaptanı ve sahibi geldiği mahalden aldığı mürûr tezkeresini ve senedini ibrâz ve derûnunda olan kimesnelerin isim ve şöhretlerini me'mûr-i mûmâileyhimâya göstere. Sefîne-i mezkûrenin temiz mahalden geldiği tebeyyün ettikte mûmâileyhimden eşhâsın a'dâdını ve temiz olduklarını mübeyyin tezkere alıp ba'dehû dâhil-i boğâz-ı mezkûrda sefîne istediği mahalle gide ve ol tezkere için me'mûr-i mûmâileyhe ... gurusu ve tabîbe dahi bu kadar gurusu vere.

Bend 2 – Bulaşık mahalden geldiği tebeyyün eden sefîne sahibi eğer boğaz-ı mezkûrda karantinasını çıkarmak murâd eder ise geminin baş direğine, eğer kendinde var ise bulaşık olduğu bilinmek için bir sarı bayrak küşâd ede. Yok ise me'mûrunileyh tarafından âriyet bir bayrak ala. Ve âriyet aldığı bayrak için me'mûr tarafına ... gurusu vere. Ve me'mûr tarafından gösterilecek limana duhûl edip ... gün tevakkuf ede. Ve böyle bulaşık olan sefîneye ibtidâ-yi vürûdundan müddet-i tathîr-i tekmi line kadar tabîbin ta'rîf edeceği şerâite riâyetle bir gardiyan yani nîgehbân vaz' olunacak olmakla ol nîgehbâna yevmiye ... gurusu ücret verip nîgehbân-ı mezkûr nüfûs-ı ibâdullâhı vikâye için müddet-i mezkûrede bir kimseyi hâriçten gemiye idhâl ve gemiden hârice ihrâc etmeyecek olduğundan gemi sahibi bu husûsa riâyet ve nîgehbânın sözüne itâat ede.

Bend 3 – Boğaz-ı mezkûra tevârüd eden seffinenin eşhâsını rü’yet için ibtidâ-yı vürûdunda ba’dehû tevakkufu iktizâ eyledikte bu vechile tabîb ve me’mûr iki def’a seffineye varıp eşhâsı mücerred temiz olup olmadıklarını bilmek için rü’yet edecek olmakla tabîb-i merkûma sâhib-i seffine 20’şer guruştan cem’an 40 gurusu ücret vere.

Bend 6 – Bulaşık mahalden geldiği tahakkuk eden seffine tathîr müddetini boğaz-ı mezkûrda çıkarmak istemez ise ve Âsitâne-i Aliyye’de olanlar boğaz-ı mezkûrda meselâ Gelibolu Varanköy gibi mersâlara gidecek olur ise müddet-i tathîrini boğaz-ı mezkûrda çıkarmadıkça mürûr edemeyeceklerini sefaîn ashâbı bileler.

Bend 7 – Boğaz-ı mezkûrda müddet-i tahaffuzdan ziyâde meks etmemek garazıyla seffine sâhibi çıktığı yerden aldığı senedini tebdîl ile sahte sened ibrâz ve müddet-i tahaffuzda bir seffineden bir şahıs firâr eder ve tekmîl-i müddet etmeksizin bir seffine me’mûr-i mûmâileyhin ta’yîn eylediği limandan kalkar veyahut tahaffuzu lâzım gelen seffine limana girmeyip gider ve’l-hâsıl me’mûr-i mûmâileyhe Devlet-i Aliyye tarafından verilen (s. 440) ta’lîmâtname mücibince usûl-i tahaffuza dâir her ne ki beyân olunur ise, ona muhâlefet eder ise me’mûr-i mûmâileyhten aldığı mürûr tezkeresi Der – Aliyye’de liman odası me’mûru vâsıtasıyla Meclis-i Tahaffuz’dan görülecek olmakla eğer muharrer olan eşhâstan ziyâde ve noksan çıkarsa işbu ibâdullâhın vikâye-i nüfûsu için şürû’ olunup kâffe-i ukalâ ve düvel nezdinde makbûl ve müsellemler olan karantina ve tahaffuz usûlüne riâyet etmeyip âsi olacağından firâr eden şahıs çevrilip ukûbât-ı şedîdeye müstehak olacağını ve o makûle seffineler dahi verâsından bir def’a boş top endâhtı ile avdeti ihtâr olunup eğer avdet etmediği sûrette gülleli top endâht olunacağını ve gülle yetişmeyip muvâfakat-ı hava ile o seffine dönemeyip gider ve şahs-ı merkûm dahi ele getirilemez ise alâ külli hâl o makûlelerin ahvâli Âsitâne-i Aliyye’de Meclis-i Tahaffuz’a boğaz-ı merkûmdan inhâ olunduğu ve meclis-i mezkûrdan dahi fi’l-hâl Bâb-ı Âlî’ye bildirilip Devlet-i Aliyye tebe’asından ise te’dîbat-ı şedîdesi icrâ ve düvel-i mütehâbbe tebe’asından ise cânib-i Nezâret-i Hâriciyye’den tâbi olduğu devletler süferâlarına resmen inhâ ile süferâ-yı mûmâileyhim ma’rifetleriyle yine te’dîbat-ı şedîdeleri icrâ olunacağını kâffe-i sefaîn ashâbı ve derûnlarında bulunan eşhâs bilip şürû’-i tahaffuziyyeye riâyet edeler. Eğer bildikten sonra muktazâsıyla amel etmezler ise haklarında icrâ olunacak te’dîbat-ı mezkûrede levmi kendilerine edeler. ”

İşbu ta’lîmât lâyihası buraya aynen yazılmıştır. Bend numaraları dahi müsveddede görüldüğü gibi konulmuştur. Bendlerin aralarında dördüncü ve beşinci olmak üzere başka bendler bulunup da çizilmiş değil, müsvedde böylece yazılmıştır. Ba’zı yerlerde gurusların sıfırlar ile geçirilmesi dahi müsvedde

aynen böyle olmasındandır. Zira ta'limât-ı mezkûrede beyân olunan Meclis-i Tahaffuz dahi işte bu sıralarda teşekkül etmekte bulunup bu yoldaki rüsûm-i sıhhiyyenin bi'l-âhare meclis-i mezkûr tarafından ta'yîn ve iktizâ-yı hâle daha ziyâde tevâfuk edecek nizâmâtın tanzîm olunacağı izâhât-ı âtiyede görülecektir.

Ta'limât-ı mezkûrede beyân olunan idâre ve Meclis-i Tahaffuz teşkil olunmak lâzım geldikte bu vazife-i mühimme dahi sâlifü'l-esâmî Abdülhak Molla ve Es'ad Efendiye zamîmeten bir de Nâmık Paşa'dan müteşekkil bir komisyona havâle buyurulmuş idi. O zamanlar Nâmık Paşa Fransız lisânına vâkıf ezkiyâ-yı erkân-ı askeriyeden bir genç zât idi. Zikrolunan komisyon öteden beri Galata'da umûr-î tahaffuziyye ile iştigâl etmekte bulunan me'mûrları yeniden tensik için birisi "Meclis-i Tahaffuz-i Ūlâ" ve diğeri "Meclis-i Tahaffuz-i Sâni" nâmlarıyla iki meclisin teşkili lüzûmunu fi 25 Safer sene 1254 (20 Nisan 1838) tarihli bir tezkere ile arz ve inhâ etmiş ve Bâb-ı Âlice dahi tasvib ve tasdik kılınmıştır.

Meclis-i Tahaffuz-i Ūlâ'ya "Nezâret-i Umûr-i Sıhhiyye ve Mevâdd-ı Tıbbiyye ve Tahaffuziyye" nâmıyla (s. 441) ve 7500 gurus maaş ile Abdülhak Molla reis ve "Nezâret-i Umûr-i Şer'iyye ve Mevâd ve Muharrerât-ı Tahaffuziyye" nâmıyla ve yine 7500 gurus maaş ile Es'ad Efendi birinci a'zâ ve "Nezâret-i Mevâdd-ı Askeriyye ve Umûr-i Silsile-i Tahaffuziyye" nâmıyla ve kezâlik 7500 gurus maaş ile Nâmık Paşa ikinci a'zâ ta'yîn edilip "Müsteşâr-ı Tahâret-i Dâhiliyye ve Umûr-i Zabtiyye ve Rabtiyye" nâmıyla ve 2500 gurus maaş ile bir me'mûriyyet daha teşkil olunarak Alay Eminliğinden mütekâ'id Hasan Beye ve "Müsteşâr-ı Mevâdd-ı Ecnebiyye ve Usûl-i Ticâret-i Tahaffuziyye" nâmıyla 2000 gurus maaşlı bir me'mûriyyet daha teşkil olunarak Tercüman Yanko uhdesine tefvîz olunmuş ve işbu müteşarlar dahi zikrolunan Meclis-i Tahaffuz-i Ūlâ a'zâsı sıfatını ihrâz etmiştir. Haftada üç gün muntazaman ve görülecek lüzûm üzerine hergün dahi ictimâ' etmek vazâifinden olan işbu meclis şimdiki "Meclis-i Umûr-i Sıhhiyye" nin mebd'e'i demektir. Meclis-i Tahaffuz-i Sâni ise 1500 gurus maaşlı bir başkâtip ve 750 gurus maaşlı bir jurnal kâtibi ve 500 gurus maaşlı bir mübeyyiz ve 500 gurus maaşlı bir mukayyid ile 2500 gurus maaşlı ve elsine-i müte'addideyi bilir bir mütercim ve 500 gurus maaşlı bir mütercim muâvininden ve münâsib maaşlı diğeri iki nefer mukayyid ve iki tabib ile bir eczâcından teşekkül etmiştir. Bu hey'et onun ma'iyetine verilen 4'er yüz gurus maaşlı 4 emir çavuşu ve 500 gurus maaşlı bir kavas müdri ve 250 gurus maaşlı bir sıhhiyye müdr muâvini ve 30 nefer kavas ve 7 mütetabbib ve 4 mütetabbibe ile beraber şimdiki İdâre-i Sıhhiyye'nin aslını vücûda getirmiştir.

"Mütetabbib" denilen me'mûrlar tabib olmayıp fakat vebâ veya koleradan hasta düşenleri veyahut vefat edenleri tanyabilecek kadar tecrübe

sâhibi adamlar olup “mütetabbibe” ler dahi bu iktidârı hâiz kadınlar idi. Bunlara bi’l-âhare me’mûrîn-i sıhhiyye nezdinde “Mortucu” ta’bîr olunmuş ve fakat zamânımızda hastegân ve emvât üzerinde hastalığın ta’yîn-i mâhiyeti vazîfe-i mühimmesi yalnız etibbâ-yı sıhhiyyeye tahsîs kılındığından mütetabbib ve mütetabbibelere lüzûm kalmayıp gerek bunlara ve gerek kavas ve emir çavuşlarına âid olan vazâif dahi “Sıhhiyye Gardiyanları” na havâle edilmiştir ki ba’zen lüzûmuna göre kadından dahi gardiyanlar istihdâm olunur.

(s. 442) İşte bâlâyâ derc olunan nizâm lâyihasında beyân edilmiş olan “Meclis-i Tahaffuz” şu ilk tensik-i esâsîden ibâret olup gerek lâyiha-i mezkûre ve gerek usûl-i tahaffuziyyeye dâir diğerk bir çok mevâd bu mecliste bi’l-müzâkere takarrur eyler idi ki bunlar peyderpey cânib-i Bâb-ı Âlî’ye arz ile tasdik buyurulduktan sonra mevki’-i icrâyâ konulur idi. Hattâ mukarrerât-ı mezkûrenin cây-ı tatbîki sefâin-i Osmâniyye’den ziyâde sefâin-i ecnebiyye olduğundan ahkâm-ı tahaffuziyye bunların cümlesinin ma’lûmu olmak üzere Türkçe ve Rumca ve İtalyanca olarak bunlar ta’lîmat kılıklı bir risâle sûretinde basılıp o zamana kadar nerelerde karantinahâne vücûda getirilebilmiş ise cümlesine mikdâr-ı kâfi nüshaları gönderilmiştir. Mukarrerât-ı mezkûre ahkâmının tamâmî-i mer’iyyeti Hükûmet-i Seniyyece fevka’l-had mültezem olduğundan me’mûrîn-i mülkiyye ve askeriyyeye dahi evâmîr-i sâmiye istâr edilmiştir. Hele Anadolu’da ba’zı vilâyetlerde henüz icrâ-yı hüküm etmekte bulunan vebâyâ karşı pâyitaht-ı saltanat-ı seniyyenin muhâfazası için Bahr-i Sefid’den Bahr-ı Siyah’a kadar berren sıhhiyye kordonları teşkil edildiği zaman Anadolu ve Rumeli’nden bir çok yerlerin kuzât ve nüvvâbına ve o zamanca me’mûrîn-i mülkiyye demek olan voyvodagân ve a’yân ve vücûh-i memleket ve bi’l-cümle iş erlerine hitâben bir hüküm-i şerîf şeref-sâdır olmuştur ki Dâire-i Sıhhiyye kuyûdundan istihrâcen bir sûreti ber-vechi-i âtî derc olunur:

“Bi-tevfîkihî Sübhânehû ve te’âlâ nevbenev tanzîm ve icrâsına muvaffak olduğum tensikât-ı hasüne ve te’sîsât-ı mülkiyye-i müstahseneden ma’dûd ve hıfz-ı sıhhat-i ebdân ve ümrân-ı memâlik ve büldân hakkında fevâid ve menâfi’i âmme-i ibâda şâmil ve memdûd olmak üzere karantina usûl-i ehemminin memâlik-i mahrûse-i mülûkânemde icrâsı irâde-i isâbet-âde-i şehriyârânem muktezâsından olduğuna mebnî ibtidâ kalbgâh-ı bilâd-ı İslâmiyye olan Dâru’l-ihilâfet’el-alıyyemde esbâb-ı tahaffuz ve tanzîfiyyenin icrâsı ehemm ve bu mâddenin esâsı olan kordon yani dâire-i karantina ve tahaffuz’un münâsib mahallerden temdîdiyle Âsitâne-i Şevket-Âşiyâne-i mülûkânem dâire-i tahaffuza alınmak lâzım geleceği müstağni-i kayd ve rakam olmak hasebiyle Der-saâdetime vürûdu mu’tâd ve muktazî olan erzâk ve eşyânın celbinde bir gûnâ usreti ve beyne’-d-üvel usûl-i tahaffuza mübâyeneti müstelzim olmayacak vechile zikrolunan dâire-i tahaffuzun şimdilik Anadolu cânibinden Edremid

kurbünde bir münâsib yerden bed' ile Balıkesri'ye ve ondan Keşiş Dağı'nın öte yüzünden ve Lefke kasabası önünden câri Sakarya Nehri hatt-ı tahaffuz ittihâz olunarak mezkûr nehrin Bahr-i Siyâh'a munsab olduğu mahalle kadar çekilip zikrolunan mahaller dâire-i tahaffuza idhâl olunmak ve işbu dâire-i tahaffuza çekilecek mahallere altı kol itibâriyle beherine birer muhtasar tahaffuzhâne bünyâd ve memerr olmayan sapa ve kaçamak yollardan mürûr ve ubûru men' için karakollar tertîb ve ik'âd kılınmak üzere memâlik-i mezkûrenin keşf ve muâyenesi zımnında icâbeden mühendisler ve sâir me'mûrların ta'yîn ve irsâl kılınması husûsları Şûrâ-yı Bâb-ı Âli ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye taraflarından tensîb olunmuş ve mûcibince icrâ ve tanzîmine irâde-i seniyye-i mülûkânem ta'allukıyla ol bâbda şeref-efzâ-yı sahîfe-i sudûr olan (s. 443) hatt-ı humâyûn-i şevket-makrûn-i şehinşâhânem muktezâ-yı münîfi üzere sâlifüz-zikr mühendis ve hulefâ ve sâir lâzım gelen me'mûrlar ta'yîn ve irsâl kılınmış olmakla siz ki kuzât ve nüvvâb ve sâir me'mûr-i mûmâileyhimsiz me'mûr-i mûmâileyhimin vusullerinde bâlâda beyân olunduğu vechile Edremit'ten nehr-i mezkûrun Bahr-i Siyâh'a munsab olduğu mahalle değin dâire-i tahaffuzun keşf ve muâyenesiyle ta'yîn-i hat ve hudûd olunması emrinde me'mûrîn-i mûmâileyhime bi'l-vücûh muâvenet ve muzâheret-i kâmilenin icrâsına bi'l-ittifâk ihtimâm ve dikkat ve hilâf-ı vaz' ve hâlet vukû'a gelmemesine sarf-ı makderet eylemeniz fermânım olmâğın Dîvân-ı Hümâyûnum'dan işbu emri celîlü'l-kadrim isdâr ve tesyâr olunmuştur. İmdi bu mâdde mevâdd-ı sâireye makîs olmayıp nef-i umûmu câmi' ve nice fevâidi müstetbi' mevâdd-ı hayriyye-i mu'tenâ-bihâdan olmaktan nâşî ona göre tenfiz-i emr ve irâde-i mülûkânemle îfâ-yı muktezâ-yı kâr-güzârî ve sadâkata cümleliz bi'l-ittifâk ikdâm ve mugâyir-i emr u rizâ vaz' u hareket vukû'unu tecvîzden ittikâ ve mübâ'adet eylemeniz bâbında fi evâhir-i Saferu'l-hayr sene 1254"(Şubat 1839).

O zamanlarca işbu te'sîsât-ı sıhhiyenin tahkîm ve ikmâli husûsunda son dereceye kadar i'tinâ ve ihtimâmın gerçekten lüzûmu dahi var idi. Zira Kıbrıs ve Suriye ve İskenderiye taraflarında illet-i müdhîşe-i vebâ şiddetle icrâ-yı hükme başlayarak payitaht ahâlisi zâten çend sene evvelki salgından ürkmüş oldukları gibi nezd-i Devlet-i Aliyye'de mükîm süferâ-yı düvel-i ecnebiyye ve ma'ıyyetleri erkânıyla tüccar ve mu'teberânı dahi bi-hakkın havf ve hirâsa düşerek işbu te'sîs-i cedîdin ikmâli için onlar dahi muâvenetten geri durmuyorlar idi. Akdeniz'in işbu ahvâl-i sıhhiyesine karşı en ciddi tedâbirden olmak üzere Kal'a-i Sultâniyye'de muvakkat bir tahaffuzhâne yapılarak oradaki Nemçe konsolosunun oğlu İspiro tabîb ta'yîn kılınmış ve Hâceğân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan Es'ad Efendi müdürlüğüne bi't-ta'yîn İstanbul'dan oraya gönderilip Biga mutasarrıfı ve Bahr-i Sefid muhâfızı Vâsıf Paşa'ya dahi bu bâbda vasâyâ-yı şedîdeyi hâvî hükmi-i şerîf isdâr buyurulmuş idi. Bundan evvel bir sûreti dercedilen ta'lîmât lâyihasının işte bu münâsebetle kaleme alınmış

olacağı derkâr olup gerek bu ta’lîmât ve nizâm-nâmeler ve gerek o zamanki tahaffuzhâneler hakkında izâhâta lüzûm görülmemiştir. Bunlar bir çok ulûm ve fûnûna müsteniden bir fenn-i mahsûs sûretinde müteşekkil olan “proflaksi” yani usûl-i tahaffuziyyenin hakâyıkı bilinmeksizin yalnız zekâvet kuvvetiyle düşünülüp yapılmış şeylerdir ki asıl nazariyyât-ı sıhhiyye ve kavâid-i tahaffuziyye ile münâsebetleri pek azdır. Ma’ahâzâ bir yandan şu tedâbîr-i muvakkate-i ibtidâ’iyyenin tatbîk ve icrâsında devâm ile beraber diğer taraftan usûl-i tahaffuzu Avrupalılardan öğrenip ikmâl etmek lüzûmu dahi gittikçe meydan aldığından usûl-i mezkûreye vâkıf bir – iki adamın irsâli Avusturya devletinden iltimâs buyurulmuş idi. Bu iltimâs üzerine oradan doktor Minas nâmında bir tabîb ile Vasiloviç nâmında (s. 444) ve muâvin ve tercüman sıfatında diğer bir adam irsâl olunarak bunlar Dersâdet’e vâsıl olduklarında Meclis-i Tahaffuz-i Ūla’nın umûr-i sıhhiyye ve mevâdd-ı tıbbiyye ve tahaffuziyye vazîfesi Abdülhak Molla’dan alınıp fi 29 Rabîu’l-âhîr sene 1254 (22 Temmuz 1838) tarihli bir tezkere mûcibince mûmaileyh doktor Minas’a tefvîz edildiği gibi fi 25 Receb sene 1254 (14 Ekim 1838) tarihli diğer bir tezkerede beyân olduğu vechile bi’l-âhare Es’ad Efendi ve Nâmık Paşa dahi me’mûriyyet-i sıhhiyyelerinden afv olunarak 12500 gurus maaş ile İzmir ihtisâb nâzırı sâbık Dede Mustafa Ağa karantina nâzırı nasb olundu. Fakat müşârun ileyh Mustafa Ağa’nın işbu nezâreti devâm etmemiştir. Zira fi 7 Zî’l-ka’de sene 1254 (22 Ocak 1839) tarihli diğer bir tezkerenin delâleti vechile karantina nezâreti Mustafa Hıfzı Paşa uhdesine tevcih buyurulmuştur.

O zaman doktor Minas’a tevdi’ kılınmış olan me’mûriyyet şimdi müfettiş-i umûmîliğe âid olan vazâif-i mühimme demek olup fakat doktor Minas’ın unvânı “baş direktör” idi. Vasiloviç’in tabîb olmadığı anlaşılınca yalnız Minas’ın tercümanı olmak üzere kabûl edilip Minas’a muâvin olmak üzere dahi Weimar ta’yîn olunmuştur. Baş direktörün bu vechile Meclis-i Tahaffuz’a me’mûriyeti üzerine meclisce vukû’a gelen tebeddül yalnız bâlâda beyân olduğu vechile Abdülhak Molla ve Es’ad Efendi ve Nâmık Paşa’nın çekilmelerinden ve bir aralık Dede Mustafa Ağa’nın ve bi’l-âhare Hıfzı Paşa’nın karantina nâzirliğine gelmelerinden ibâret kalmamıştır. Baş direktör Minas’a 2500 gurus maaş verilerek muahharan 2000 daha zamm olduğu gibi ikişer bin beşer yüz gurus maaş ile Mayer ve Mac Carty ve 2000 gurus maaş ile Marchand nâmında üç tabîb daha Meclis-i Tahaffuz’a ilâve kılınmıştır.

Bu sûretle vücûda getirilen hey’et-i sıhhiyye yeniden bir takım tensikâta girişip ez-cümle Kuleli Kışlası hem Bahr-i Sefid ve Siyâh’tan gelecek sefâin için tahaffuzhâne hem me’mûrîn-i sıhhiyye için idârehâne hem de sıhhiyye me’mûrları yetiştirmek için mekteb ittihâz olunmuştur ki el-yevm sâye-i terakkî-vâye-i hazret-i hilâfetpenâhîde mekâtibin intizâmından nâşi Dâire-i

Sihhiyye’de bu misillü tadrîsâta hâcet görülmez ise de o zamanlar ümûr-i sıhhiyyede istihdâm olunacak me’mûr ve kâtib ve gardiyan ve sâirenin ümûr-i (s. 445) me’mûrelerince bi’l-külliyeye acemi olmalarına mukâbil bu tedbîrin temâmîyle isâbeti zâhirdir. Şu hey’et-i cedîde-i sıhhiyyenin nezâretine dahi Meclis-i Nâfi’a a’zâsından Lebîb Efendi 10 000 gurus maaşla ta’yîn edildiği fi 6 Rabî’u’l-âhir sene 1255 (19 Haziran 1839) tarihli bir tezkerede görülmektedir.

Vâkı’a hey’et-i cedîde-i sıhhiyye bu emr-i mühimmi tensik gayretiyle bir çok mukarrerâta girişmiş idiyse de başdirektörlük mevki’-i mühimminde bulunan doktor Minas’ın hazâkat-i tabîbânesinden kat’-ı nazar ve fakat karantinacılık için lâzım gelen vukûf ve tecrübeye mâlik olmadığını az vakit zarfında kendisi dahi görüp tercümanı Vasiloviç ile beraber bi’l-isti’fâ memleketlerine gitmişlerdir. Bu halde Mayer ve Mac Carty ve Marchand mecliste kalıp Rober nâmında bir zat Meclis-i Tahaffuz’a doktor unvânı ve 3000 gurus maaşla ilâve kılınmış ve Marchand işbu Rober’e sâni addolunup David oğlu Agob ile Fransalı Andre Leval nâmında bir adam dahi a’zâ sıfatıyla meclise girmiştir.

Teşekkülü bu vechile itmâm edilmiş olan Meclis-i Tahaffuz bir yandan taşralarda her icâbeden yere birer tabîb veya me’mûr göndererek karantinahâneler te’sîs ettiği ve bunlarda mer’iyetü’l-icrâ tutulmak üzere bir çok mukarrerât tezekkür ve neşriyle meşgûl bulunduğu ve hattâ İstanbul’da debbâghânelerin ve selhânelerin tathîri ve sokakların tanzîfi gibi ümûr-i belediyye bile o zamanlar devâir-i belediyye bulunmadığı için Meclis-i Tahaffuz tarafından bakıldığı sırada beyne’-d-düvel işbu icrâ’ât-ı sıhhiyyenin uhûd-i mevcûde nokta-i nazarından ne vechile telakkî olunması lâzım geleceği mes’elesini meydana çıkararak süferâ-yı düvel-i mütehâbbe ile Reşîd Paşa arasında bir muhâbere ve müzâkere kapısı açılmıştır. Nizâmât-ı cedîde-i sıhhiyyeden beklenen fevâid bunların ahkâmı millî ve ecnebî bi’l-cümle sefâin üzerine seviyyen cârî olmakla hâsıl olabileceğinden buna dâir cereyân eden müzâkerâta Meclis-i Tahaffuz’da düvel-i mütehâbbe sefâretleri taraflarından dahi “delege” nâmıyla birer vekil bulundurulup meclis-i mezkûrun mukarrerâtı bi’l-cümle sefâin-i ecnebiyye haklarında dahi aynıyle Osmanlı sefâini gibi muâmele olunması ve bâ-husûs bu zamana kadar ümûr-i tahaffuziyyenin mikdârca gereği gibi küllî olan masârifî tamâmen Mansûre Hazînesi’nden tesviye olunmakta bulunup bâ’dezîn rûsûm-i mahsûsa-i sıhhiyye vaz’ ve tarhiyla sefâin-i ecnebiyyeden dahi ahz ü istifâ kılınarak bunun da masârif-i vâkı’aya yardım edeceği (s. 446) dermeyân olunmuş ve bu sûret karantinalar yüzünden muntazar olan netâyicin husûlünü daha ziyâde te’mîn edeceği görülmüş olmasıyla bu bâbda Bâb-ı Âlî ile düvel-i ma’lûme arasında hâsıl olan muvâfakat üzerine Meclis-i Tahaffuz’da düvel-i mütehâbbe taraflarından dahi

birer delege bulundurulması takarrur etmiştir ki bu karar târihçe-i usûl-i tahaffuzumuzun devr-i sâniisini küşâd etmiştir.

Eski Ta’rife

Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye’nin düvel-i mütehâbbe delegeleri dahi hazır oldukları halde ilk ictimâ’ı 1840 sene-i milâdiyesi Şubatının onuncu günü (10 Şubat 1840) vukû’ bularak o günden bugüne kadar her ictimâ’ın Fransızca zabıtnâmesi muntazaman mahfûzdur. Sene-i mezkûre Ağustosunun yirmi sekizinci günü (28 Ağustos 1840) vukû’ bulan onbirinci ictimâ’a kadar zabıtnâmeler a’zâ-yı meclis tarafından imzâ olunmadıkları halde ictimâ-ı mezkûrdan bed’ ile imzâ dahi edilmeğe başlamıştır. 1840 senesi Haziranının dördüncü günü (4 Haziran 1840) ictimâ’da meclis “Superieur” yani “Âlî” unvânını da almıştır. Zira o zaman taşralarda vâli merkezi olan ba’zı yerlerde dahi tahaffuz meclisleri teşkil olunarak İstanbul’daki Meclis-i Kebîr onlardan temeyyüz için bu unvânı almağa lüzûm görmüştür. El-yevm muhâberât-ı Türki’de unvân-ı mezkûr yazılmaz ise de muhâberât-ı Franseviyye’de hâlâ yazılmaktadır. O zamanlar dahi şimdiki gibi meclis ale’l-âde haftada bir kere ictimâ’ ederek fakat ümûr-i mühimme ve müsta’cele için lüzûm gördükçe fevka’l-âde sûrette ictimâ’ eder idi.

Meclisin ilk ictimâ’âtı Lebîb Efendinin riyâseti altında vukû’a gelmekte iken 1840 sene-i milâdiyesi Teşrîn-i evvelinin on üçüncü günü (13 Ekim 1840) vukû’ bulan onbeşinci ictimâ’dan sonra Bâkî Efendinin riyâseti görülmeğe başlamış ve 1841 senesi Kânûn-i sâniisinin ondördüncü günü (14 Ocak 1841) ictimâ’da bi’l-âhare rütbe-i vezâretle hekimbaşılık unvânını almış olan İsmâil Bey riyâset ederek fakat Lebîb ve Bâkî Efendiler ile İsmâil Bey’den hic’ birisi riyâseti kendi nâmına tahsîs etmemiş ve ba’zen birinin ve ba’zen diğerrinin riyâseti görülmekte bulunmuştur. Hattâ daha sonraları zabıtnâmelerde gâh başkâtib Safvet Efendi ve gâh a’zâdan Sârim Bey’in ve hattâ taşra karantinası müdürü (s. 447) iken İstanbul’a gelerek fahrî a’zâlık ile meclise devâm eden Sârim Efendi ve yine a’zâdan Refik Bey’in dahi isimleri görülmekte bulunmuştur. Öyle bir sûrette ki zevât-ı müşârûnileyhim birkaçı mecliste hazır buldukları halde içlerinden lâ-ale’t-ta’yîn birisi makâm-ı riyâsete geçtiği anlaşılmaktadır. Zira ez-cümle 1840 sene-i milâdiyesi Teşrîn-i sâniisinin onüçüncü gününden 1841 Ağustosunun on birinci gününe kadar (13 Kasım 1840 – 11 Ağustos 1841) dokuz aylık ictimâ’âtta Bâkî ve Lebîb Efendiler ile İsmâil Bey ve Mc Carty’nin isimleri riyâset makâmında mükerreren görülmekte ve ondan sonra Safvet ve Hüsâmeddin Efendiler ile Sârim ve Refik Beylerin esâmîsi dahi bunlara munzam olmaktadır. Bu hal 1844 senesi Teşrîn-i evvelinin sekizinci günü (8 Ekim 1844) ictimâ’ına kadar böyle devâm edip ictimâ-ı mezkûrda

meclisin muayyen bir reis-i sâniyi olmasına lüzûm görülmekle riyâset-i sâniye o ictimâ'da muvakkaten Emîn Efendi tarafından kabûl olunmuştur.

Meclisin mebâdi-i teşekkülünde hukûk-i düvele ve ilk te'essüs müşkilâtına dâir edilecek istifzâh ve isti'zânlar emrinde hâriciye nâzırı Reşid Paşa merci' ittihâz olunup bi'l-âhare nezâret-i mezkûreye Rıf'at Paşa geldikte bu merci'iyet sıfatı ona intikâl eylemiştir. Ümûr-i Sıhhiyenin nezâreti ise Tophâne-i Âmire müşîri Fethi Paşa'ya müfevvez idi. 1844 senesine kadar bu nezâret Paşa-yı müşârünileyh uhdesinde kalıp sene-i mezkûre Şubatının altıncı günü (6 Şubat 1844) vukû' bulan ictimâ' ise Mehmed Ali Paşa riyâseti altında vukû'a gelmiştir ki bu halde müşârünileyh Tophâne müşîrliğine ta'yîn buyurularak Sıhhiye Nezâreti dahi o makâma ilâve-i tabî'yye hükmünde mülhak kalmıştır. Sıhhiyenin Tophâneye münâsebeti ise gerek boğazlarda ve gerek sevâhil-i sâire mevâkî'-i sıhhiyesinde ümûr-i tahaffuziyyeye kılâ-ı şâhâne tarafından muâvenet edilmesi kazıyyesidir. El-yevm Sıhhiye Nezâreti Tophâne-i Âmire müşîriyetine mülhak değil iken bile icrâ'ât-ı sıhhiyyede kılâ-ı şâhânenin bu muâveneti bâkîdir. Bu vechile Sıhhiye Nezâreti bir buçuk sene kadar Mehmed Ali Paşa uhdesinde kaldıktan sonra müşârünileyh makâm-ı kapdâniye geçerek Tophâne-i Âmire müşîrliği yine Fethi Paşa'ya tevcîh buyurulduktan Sıhhiye Nezâretinin Mehmed Ali Paşa uhdesinde kalması Meclis-i Sıhhiye tarafında iltizâm olunmuş ve bu yolda süferâ tarafından dahi bazı teşebbüs görülmüş ise de nezâretin şahsa değil makâma âidiyyeti hasebiyle teşebbüs-i mezkûr semeresiz kalmıştır. Ba'de-mâ Fethi Paşa'nın vefâtına kadar nezâret (s. 448) kendi uhdesinde ve ba'de vefâtihî yine Tophâne-i Âmire müşîrliği makâmında kalıp bir aralık dahi Ticâret Nezâreti'ne iltihâktan sonra nihâyet Sıhhiye Nezâreti Hâriciye Nezâreti'ne ilhâk edilmiştir.

Meclis-i Ümûr-i Sıhhiye teşekkül eder etmez bir yandan idâre-i sıhhiyyeyi ele alıp diğer taraftan nizâmât-ı sıhhiyyeyi tecdîd ve ikmâl başlamıştır. "Gardıyanlara ta'lîmât" ve Müdîrler ve tabîblere ta'lîmât" ve "Kara mevâridâtı için ta'lîmât" ve "Tahaffuzhâneler nizâmı" ve Cerâim-i sıhhiye kanûnu" ve "Memâlik-i şâhânenin tâunun izâlesi hakkında ta'lîmât" nâmlarıyla meclis-i mezkûr bir çok mukarrerâtın Bâb-ı Âlî'ye arz ederek hükûmet-i seniyyece bi'l-kabûl taraf-ı hümâyûn-i mülûkânenin dahi mer'iyeti emr ü fermân buyurularak neşr ü i'lân kılınmıştır. Kuleli tahaffuzhânesinin ıslâhı ile Galata Parlatoryasının ve taşralarda bir çok tahaffuzhâne ve mevâkî'-i sıhhiyenin gereği gibi muntazam sûrette te'essüsleri bu teşebbüsâtın semerât-ı serî'asındandır. Sıhhiye me'mûriyyetine girecek olan zevâtın birkaç ay müddet Dâire-i Sıhhiye'de mülâzemetle usûl-i tahaffuzu öğrenmeleri hakkındaki karâr-ı sâbık dahi muhâfaza edilmiştir. Sonraları Kuleli Tahaffuzhânesi cihet-i askeriyeye terk edilmek lâzım geldiğinden tahaffuzhâne Anadolu Kavağı'na nakil olunup Nezâret-i Sıhhiye'nin dâire-i merkeziyyesi dahi Galata'da

Kurşunlu mahzen civârında Yeraltı Câmî'i şerîfi üzerindeki dâireye nakil edilmiştir ki el-ân dahi Dâire-i Sıhhiyye oradadır.

İdâre cihetine gelince: Bir müddet tüccâr-ı ecnebiyyeden rüsûm-i sıhhiyye alınmadığından dolayı yalnız sefâin-i Osmâniyye'den alınan rüsûm-i mezkûre masârif-i umûmiyyeyi tesviyeden pek ba'îd kalmakta idi. Bâkî Efendi imzâsı ve fi 23 Safer sene 1258 (5 Nisan 1842) târihi ile Bâb-ı Âlî'ye takdîm olunan bir tezkerede geçen 56 sene-i hicriyyesinin (1256 / Mart 1840 – Şubat 1841) umûm karantinalar masârif-i 5660 keseye bâliğ olup vâridâtı ise bunun öşrüne bile varmadığı gösterilerek buna bir çâre olmak üzere yalnız sevâhil karantinahâneleri bi'l-ibkâ dâhil-i memâlikteki mevâki'-i sıhhiyyenin lağvı ve yolculara verilen mürûr tezâkirinden karantina için dahi birer gurusu ahzi ve rüsûm-i sıhhiyyeyi henüz yalnız sefâin-i Osmâniyye i'tâ ederek halbuki meclisin teşekkülünden maksad-ı esâsî sefâin-i ecnebiyyeden dahi rüsûm-i mezkûrenin tahsîli mâddesi idüğünden karâr-ı sâbık vechile ecnebî sefînelerinden ahz-i rüsûm için Hâriciye Nezâretince (s. 449) îcâbına bakılması Bâb-ı Âlî'ye teklif edilmiş ise de teklîfât-ı vâkı'a o sırada nefîcelenmemiştir.

Bir de o aralık Beyoğlu taraflarında bir adamın vebâdan vefâtı vukû'a geliverince ümûr-i sıhhiyye ve tahaffuziyye birden bire ehemmiyetini artırmış ve bu adamın taşradan geldiği ve gelenler hakkında meclis tarafından ta'yîn olunan tedâbîrin tatbîkinde kusûr edilmesi hasebiyle İstanbul'a fûrce-yâb duhûl olduğu dahi lede't-tahkîk meydana çıkmış olduğundan meclis ile Bâb-ı Âlî arasında cereyân eden muhâberât üzerine meclis hey'etiyle Bâb-ı Âlî'ye avdet olunarak Hâriciye Nâzırının taht-ı riyâsetinde akdolunan ictimâ-i fevka'l-âdede ba'demâ meclisin bi'l-cümle mukarrerât ve icrâ'âtında muhtâr olmasına ve buna mukâbil memâlik-i şâhânenin emrâz-ı müstevliyyeye karşı hüsn-i muhâfazasından dahi doğrudan doğruya mes'ûl bulunmasına karar verilip bu karar bi'l-âhare meclisin 1841 senesi Ağustosunun onbirinci günü (11 Ağustos 1841) ictimâ'ında kemâl-i ta'zîm ile kırâ'at olunan bir hükm-i şerîf ile dahi tebliğ buyurulmuştur.

Bundan sonra Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye'ce tenkîhât ciheti iltizâm olunarak evvelâ Rumeli ve ba'dehû İstanbul civârı ve nihâyet Anadolu tarafları mevâki'-i sıhhiyyesinden bir çokları memâlik-i mahrûsenin emrâz-ı müstevliyyeye karşı muhâfazası nokta-i nazarından lüzûmsuz görünerek ilgâ ve bir çok lüzûmsuz ve iktidarsız etibbâ ve me'mûrîn dahi ihrâc edilerek masârif-i sıhhiyye taklîl edildiği gibi sefâin-i ecnebiyyeden dahi rüsûm-i sıhhiyye alınmağa başlayarak vâridât ile masârif birbirine gereği gibi takrîb edilebilmiştir.

Meclis-i Sıhhiyye'nin mukarrerâtı ne kadar muvâfık-ı hal ve maslahat olsa bunları mevki'-i icrâya koyacak olan me'mûrlar ümûr-i me'mûrenin hakâyıkına vâkıf ve o meslekte muktedir olmayınca mukarrerât-ı sâibenin fâidesi görülemeyeceğinden meclis ehemmiyetin en büyüğünü ehliyetli me'mûrlar yetiştirmeğe ve me'mûrların gerek hukuk ve gerek vazâifini hüsn-i muhâfazaya tahsis ve sarfetmiştir. Bunun için bir çok tettebbu'âtta sonra nihâyet 1843 senesi Ağustosunun üçüncü günü (3 Ağustos 1843) ictimâ'da ba'demâ ümûr-i tahaffuziyyeye girecek olan yalnız kâtiblerin değıl karantina müdürlerinin dahi okur – yazar ve ehl-i ırz takımından olmaları ve fakat gerek kâtibliğe ve gerek müdürlüğe ta'yîn olunmazdan (s. 450) evvel üç ay müddet gardiyanlık hizmetinde bi'l-istihdâm hakâik-i ümûr-i tahaffuziyyeye vukûf kesbetmedikçe me'mûriyyetlerinin icrâ edilmemesi ve Kal'a-i Sultâniye ve Beyrut ve İzmir ve Girid ve Erzurum ve Trablusgarb gibi büyük tahaffuzhânelere müdür olacak zevât gardiyanlıkta istihdâm olunamayacaklarından ona bedel üç ay müddet idâre-i merkeziyyeye mülâzemet etmeleri ve gerek gardiyanlar ve gerek işbu mülâzimler haftada iki def'a baş direktör nezdinde ictimâ' ederek mûmâileyhten usûl-i tahaffuzu öğrenmeleri ve icrâ-yı me'mûriyyetlerinden evvel huzûr-i mecliste imtihân vererek ehliyetlerini isbât eylemeleri ve nizâmât ve evâmire itâ'at için dahi mûmzâ bir varaka ile ta'ahhüd göstermeleri ve işte bu sûretle ta'yîn olunacak kâtib ve müdür ve gardiyanların esbâb-ı sahiha olmadıkça azl edilmemeleri ve kusûr ve kabâhatları olan me'mûrlar meclisce bi'l-muhâkeme berâ'etleri tahakkuk eder ise yine me'mûriyyetlerine gönderilip kabâhatları tahakkuk ettiğı sûrette ya muvakkaten ve yahut kat'iyen azil ve yahut hem azl-i kat'î hem de mücâzât-ı kânûniyye suver-i selâsesiyle te'dîb olunmaları ve bu vechile te'dîbden Avrupalı me'mûrlar dahi istisnâ edilmeyip şu kadar ki onlar kânûnen te'dîb edilmek lâzım gelir ise işin âid olduğı mahâkime havâle kılınmaları ve me'mûrîn-i sıhhiyye için her bir taraftan edilecek iltimâsâtın red olunmaları ve'l-hâletü hâzihî me'mûriyyette bulunanlar isti'fâ edecek ve sonra yine hizmet isteyecek olurlar ise şerâit-i sâbıkaya riâyet mecbûriyetinde bulunmaları ve okuyup yazmak bilmeyen me'mûrlar derhal azl olunmayıp ya kabâhatları ve yahut isti'fâları vukû'unda azil ve tebdîl edilmeleri husûslarına karar verilerek keyfiyet Bâb-ı Âlî'ce dahi bi't-tasdîk mer'iyü'l-icrâ tutulmuştur.

Müessesât-ı sıhhiyye tevessu' ettikçe meclisin memâlik-i mahrûseyi emrâz-ı müstevliyyeye karşı müdâfa'a husûsundaki kudreti dahi artarak 1845 ve bâ-husûs 1846 senelerinde vebâ illeti bir yandan Mısır ve Suriye ve Bingazi ve Trablus gibi vilâyât-ı ba'ideyi ve diğeri taraftan Marsilya ve İtalyâ-yı Cenûbiyi dolaştığı sırada Dersâdet ve vilâyât-ı şâhânece hakâkaten pek mühim takayyüdâta muvaffakiyyet hâsil olmuştur. O zamanlar bir tarafta hastalık zuhûr etse haber almak için şimdiki gibi telgraflar olmayıp Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye

ise ba’zen lüzûmuna göre mahsûs tatarlar çıkarmak derecesinde külfetleri göze aldırır imiş. Bu cümleden olarak 1856 senesi Şubatında (s. 451) Ankara’da vebâ zuhûr ettiği hakkında alınan bir haber üzerine sıhhat ve adem-i sıhhatini tahkîk için sûret-i mahsûsada tatar çıkarılmış ve çend gün zarfında bu haberin kizbi anlaşılabilmiştir. İşbu 1856 senesi bi’l-âhare müfettiş-i umûmî unvânını alan doktor müteveffâ Bartoletti Efendi’nin a’zâlık sıfatı ile meclise girmiş olmasıyla dahi Dâire-i Sıhhiyye’ce meşhûrdur. Bartoletti Efendi Napoli ahâlisinden olup cennetmekân Sultan Selîm Hân hazretlerinin hizmet-i tabâbetinde bulunmuş olan doktor Bartoletti’nin sulbünden 1808 senesinde İstanbul’da tevellüd ederek papazlık ulûmunu tahsîl için pederi tarafından Napoli’ye gönderilmiş ise de me’mûriyyet-i rûhâniyyeyi istemeyip tabîblik mesleğini tercih etmiş ve ba’de’t-tahsîl İstanbul’a gelerek bir müddet icrâ-yı tabâbetten sonra hizmet-i sıhhiyyeye gidip kemâl-i fetânet ve dirâyetiyle serî’an ta’ayyün ettiğinden 1856 senesi Kânûn-i sânisinin yirmi dokuzuncu günü (29 Ocak 1856) meclise a’zâ ta’yîn olunmuştur. Bu zât bi’l-âhare müessesât-ı sıhhiyyeyi itmâm etmek ve sıhhiyye konferanslarında taraf-ı Devlet-i Aliyye’den mürâhasıyyet sıfatıyla hakîkaten nâfi’ hidemâta muvaffak olmak sûretiyle pek büyük bir ehemmiyet kazanmıştır.

O sıralarda ümûr-i sıhhiyyeye verilen ehemmiyetin derecesini muvâzeneye medâr olmak üzere “Peyk-i Şevket” vapur-i hümâyûnu karantinası ile Mısır vâlisi Mehmet Ali Paşa merhûmun Dersaâdet’e vürûdu münâsebetiyle râkib olduğu vapura icrâ edilen karantina hakkında meclis zabıtnâmelerinde mûnderic kuyûd şâyân-ı ehemmiyettir. Suriye taraflarında vebâ olmak hasebiyle oradan gelen ba’zı yolcuların sırran İzmir’e çıktıkları karantina me’mûrları tarafından haber alınmakla İzmir şehri dahi bulaşık addolunarak 8 gün müddet şehirden hârice hiçbir kimse çıkartılmamış. O müddet zarfında şehirde maraz-ı sârî eseri görülmemesi üzerine karantina ilgâ edilmiş. Suriye sevâhilinden gelen “Peyk-i Şevket” vapur-i hümâyûnu Kal’a-i Sultaniyye’de bi’t-tevkîf Dersaâdet’den gönderilen me’mûrlar vâsıtasıyla tahkîkât icrâ olundukta Kal’a-i Sultaniyye’nin bulaşmadığı anlaşılıp fakat vapur hakkında tamâmıyla muâmele-i tahaffuziyye bi’l-icrâ ondan sonra mürûruna müsâ’ade verilmiş. Mısır’da ise tâun daha ziyâde şiddetle hüküm-fermâ olduğundan Mısır vâlisinin râkib olduğu sefine ve bi’l-cümle yolcu ve tâifeleri hakkında tedâbir-i tahaffuziyye ve tebhîriyyenin (s. 452) temâmî-i icrâsı için İstanbul’dan me’mûrîn-i mahsûsa gönderilmiş. Yine işbu 1846 sene-i milâdiyesi vukû’âtından olmak üzere Paris’te Ulûm-i Tıbbiyye Akademiyası tarafından Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye’ye bir lâyiha gönderilip bu lâyhada vebânın sârî bir illet olmadığına ve Suriye ve Mısır ile sârî memâlik-i şâhânedede bu illetin emrâz-ı dâime-i mahalliyyeden bulunduğu dâir beyân mütâla’a edilmiş idi. Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye’de buna dâir sebkeden müzâkerât Fransa delegesi tarafından Paris’e tebliğ

olunmakla Paris Akademiyası'nın bu bâbdaki nazariyyâtı tashîh olunduğu Paris Sefâret-i seniyyesi tarafından lede'l-arz mahzûziyyet-i seniyyeyi istilzâm eylediği Kânûn-i evvelin onbeşinci günkü (15 Aralık 1846) icimâ'da meclise tebliğ kılınmıştır. Bu mes'ele şu kadarcık olsun bir izâha muhtacdır ki 40 – 50 sene zarfında Mısır'da vebânın birkaç def'a tekerrür etmesi Mısır hakkında Avrupa'ca böyle bir zan tevlîd edebilir ise de Suriye ve Anadolu gibi sâir memâlik-i şâhânedede vebânın dâimî emrâzdan olmadığı meclisin 5 – 6 seneden beri vukû bulan muhâberât ve tahkîkâtı ile mertebe-i sübûta varmış idi. Bu hakîkat Avrupa'ca henüz ma'lm olmadığı için Paris'ten öyle bir rapor vrd edip meclis ise Suriye ve Anadolu ve sâir memâlik-i şâhânedede vebânın vukû'u dâimâ hariçten sirâyet sûretinde idğn bildirerek tashîh-i efkâra himmet etmiştir. Bu tashîh sonraları dahi tekerrür ve te'eyyd ederek menâfi-i sıhhiyyemize büyük bir hizmet eylemiştir. Zira memâlik-i şâhânedede vebânın sûret-i dâimedede hüküm-fermâ olması zann-ı bâtulından nâşi mevâridât-ı şarkıyye ale'd-devâm tedâbir-i tahaffuziyyeye tâbi tutulup bu ise ticâret için bir mâni' ve mzâhim iken sâlifü'z-zıkr tebyîn-i hakîkat üzerine ticâret-i şarkıyye bu mzâhimden dahi kurtulmuştur.

1846 senesi başkâtip sıfatıyla Ahmed Efendi'nin meclise me'mûr olmasıyla dahi İdâre-i Sıhhiyye'ce meşhûrdur. Bu zât Kastamonu ahâlisinden bir fakir ocuk olarak İstanbul'a gelip daha mebâdi-i te'esssnde ve Dede Mustafa Ağa'nın karantina nezâreti esnâsında Dâire-i Sıhhiyye'ye ırac edilmiş. Kendisi hâfiz-ı Kelâm ve oldukça kâtip ve hattâ mnşi olup Fransız lisânına âşina olmadığı halde usûl ve nizâmât-ı sıhhiyyeyi tamâmıyla öğrenmiş. Dâirece terakkî ede ede 1846 senesi evâhirinde Safvet Efendi yerine başkâtip olup o zamanlar meclisin riyâset-i sâniyesi (s. 453) başkâtiplere müfevvez olduğundan ba'demâ 15 sene kadar hep başkâtip sıfatıyla riyâset-i sâniyede mütemâdiyen bu zât bulunmuş ve meclis zabıtnâmelerinin şehâdet ettiği vechile vazîfe-i mhimmesini gerçekten bi-hakkın îfâya muvaffak olmuştur. 1847 senesi mîlâdiyesinde Avrupa'nın birkaç devleti Saltanat-ı Seniyye-i Osmâniyye İdâre-i Sıhhiyyesi'nin intizâm cihetiyle Avrupa Sıhhiyye İdâreleri'nden aşağı olmadığını bi't-tasdik Osmanlı limanlarından Avrupa'ya giden sefineler patentlerini ihticâca sâlih vesâik-i sâlime ve mu'tebereden olarak kable karar vermeleri Meclis-i Sıhhiyye'ce mahzûziyyet-i tmmeyi mcib olarak bu i'timâda bir kat daha kuvvet vermek için nizâmât-ı sıhhiyyenin müceddeden tedkîkine ve usûl-i tahaffuzun ikmâline mübâşeret kılınmıştır. Hattâ bu sırada Toskana Devleti ve biraz sonra Belçika hkmeti kendi taraflarından dahi mecliste birer a'zâ buldurmak iltimâsında olduğundan bu iltimâs dahi kabûl olunmuştur. Fakat sene-i mezkûre zarfında Hicaz'da kolera zuhûr ettiği gibi Tiflis ve Gürcistan ve Kars ve Erzurum'a dahi İnan'dan kolera sirâyet ederek nihayet Kerec ve Taygan'a kadar gelince İstanbul'un ne vechile müdâfa'a

edilebileceği müzâkerâtı Meclis-i Sıhhiyye'yi her şeyden ziyâde işgâle başlamıştır. Vâkı'a biraz sonra kolera Trabzon'a dahi sirâyet ettiğinden sene-i mezkûre Eylûlünün onbeşinci günkü (15 Eylûl 1847) ictimâ'da koleralı yerlerden gelip üzerinde hasta bulunmayan gemilerin yol günleri sayılmak şartıyla 10 gün karantinaya konulmalarına ve eşyânın tahaffuzhâneye çıkarılmalarına ve yolcuların ister gemide ve ister tahaffuzhânedeki karantinalarını çıkarabilmelerine ve üzerlerinde hastalık olmayan gemiler isterler ise İstanbul'a uğramaksızın Bahr-i Siyâh ve Sefid Boğazlarından geçip gidebilmelerine ve o halde Kavak'tan ikişer gardiyan alıp bunları Kal'a-i Sultâniyye'ye bırakmalarına ve üzerlerinde kolera olan gemiler tahaffuzhâneye vürûd edip de hastaları ayrıldığı günden bed' ile 10 gün karantinaya konulmalarına ve yolcuların gemilerde bırakılmayıp onların dahi tahaffuzhâneye çıkarılmaları ve yüklerinden iktizâ edenleri çıkarılıp bi't-tathîr fakat gemiler karantinalarını itmâm etmeksizin yeniden yük almamalarına ve karantina çıkardıkları müddet zarfında gemilerde yeniden musâb görülür ise karantinaları dahi yeniden bed' etmesine ve bu tekerrür-i musâb tahaffuzhânedeki yolcular arasında görülür ise onların karantinası dahi yeniden başlamasına ve bulaşık bir gemi temiz bir yere uğrar ise cezâ'en iki kat (s. 454) karantinaya konulmasına ve sâireye karâr verilmiştir ki mevâdd-ı mezkûre bi'l-âhare 1867 senesinde kolera nizâmnamesi tanzîm edilinceye kadar nizâm makâmına kâim olmuştur. Hayfâ ki Asya'nın tâ içeri taraflarından bir tufân-ı belâ gibi gelip Avrupa derûnlarına kadar cihâmı istîla eden salgın bir hastalığa karşı bu tedâbîr dahi hâil olamayıp Teşrîn-i evvelin yirmi beşinci günü (25 Ekim 1847) İstanbul'da görülen ilk musâb üzerine icrâ-yı tedâbîr için Meclis-i Sıhhiyye bir ictimâ-i fevka'l-âdeye da'vet edilmiş ve tesâdüfât-ı garîbeden olarak bu ilk musâbiyyet dahi Dâire-i Sıhhiyye odacısı Mehmed Ağa'da görülmüştür. Bugünkü ictimâ'da dâhil-i şehirde vukû' bulacak her musâbın ihtilâttan memnû'iyeti ve esvâk ve emkinenin nezâfet ve tahâreti hakkında mukarrerât-ı mühimme tezekkür kılınmıştır. Bu kolera İstanbul'da bir sene kadar mümted olmuştur. Mebâdisinde şiddeti olmayıp hele bir aralık bi'l-külliyeye mündefi' olmuş gibi görüldükten sonra Temmuz içinde bir hafta zarfında 276 vefeyâta kadar şiddetini artırmış idi. Nihâyet Eylûlde bi'l-külliyeye mündefi' olmuştur.

İşbu 1848 senesi kolerasının İran'dan zuhûr ettiği tahakkuk etmekle ve o zamanlar hudûd-i İrâniye üzerinde müdâfa'a-i sıhhiyye henüz mevcut olmamakla Basra Körfezi'nden Erzurum'a kadar hudûd-i İrâniye üzerinde yeniden azîm bir müdâfa'a-i sıhhiyye tanzîmine doktor Bartoletti Efendi me'mûr edilmiş ve senelerce emek sarfederek bu hizmet-i müşkileyi tabî-i mûmâileyh hüsn-i îfâya muvaffak olmuştur.

1849 senesinde Memâlik-i Şâhânenin ba'zı cihât-i cüz'iyyesinden başka hudûd-i Osmâniyye dâhilinde emrâz-ı müstevliyeden eser kalmayıp Meclis-i Sıhhiyye ise ümûr-i tahaffuza âid mukarrerâtını nizâmât-ı sıhhiyyeye derc ve demc ile bunların ikmâlîne ve yeniden tab' ve temsîl ile mevâki'-i sıhhiyyeye ta'mîm ve tatbîkine çalışmakta idi. Firdevs-âşiyân Sultan Abdülmecîd Hân hazretleri akdemce Rumeli-i şâhânelerini seyâhate çıkmış bulduklarından avdet-i şâhânelerinde râkib oldukları vapur-i hümâyûnun pratikası emrinde nizâmât-ı sıhhiyyeye riâyet edilmesini fermân buyurmuş olmalarıyla sene-i mezkûre Martın sekizinci günü (8 Mart 1849) Meclis-i Sıhhiyye'nin vukû-i ictimâ'ında zât-ı Hümâyûn-i mülûkânenin nâm-ı nâm-i hilâfetpenâhîlerine olarak mevzû' olan nizâmât-ı sıhhiyyeye bu vechile riâyetlerinden dolayı Meclis-i Sıhhiyye teşekkürât-ı minnetdârânesinin arz-ı atebe-i ulyâ kılınmasına karâr vermiş ve icâbı icrâ (s. 455) kılınmıştır. Riyâset-i sâniye vazîfesini îfâ eden başkatîb Ahmed Efendi'nin ba'zen mecliste bulunmadığı günler a'zâ-yı mevcûdenin en ihtiyarı makâm-ı riyâsette bulunmak âdet hükümünü almış ki bu vechile ba'zı zabıtnâmelerde Ahmed Efendi'nin gıyâbında a'zâ-yı Osmâniyye'den Refik Bey ve hattâ a'zâ-yı ecnebiyyeden Pezzoni ve Mac Carthy ve Millingen ve sâirenin esâmîsi dahi riyâset-i sâniye makâmında görülmekte bulunmuştur.

Şimdi ise meclisin riyâset-i ûlâsı Hâriciye Nezâreti'ne müfevvez olduğundan reîs-i sâninin gaybûbetinde taraf-ı nezâretten vukû' bulacak emre göre a'zâ-yı Osmâniyye'den birisi ve ekseriya Dâire-i Sıhhiyyece ikinci derece büyük me'mûr olan müfettiş-i umûmî îfâ-yı riyâset eyler.

1850 sene-i mîlâdiyesinin nısf-ı evvelinde Malta'dan mâ-adâ ne Memâlik-i Şâhânede ne de memâlik-i ecnebiyyede emrâz-ı müstevliyeden eser kalmadığından Meclis-i Sıhhiyye kendi tensikâtını itmâma gayret ederek ez-cümle muhâsebe ile evrâk odasını tanzîm etmiştir. O zamana kadar muhâsebe-i sıhhiyye yalnız Türkçe îfâ olunarak meclis tarafından istenildikçe Fransızca hulâsalar yapılır iken ba'demâ hem Türkçe hem Fransızca hisâb tutulmağa ve kuyûd-i muhâberât dahi yalnızca Türkçe yürütülür iken muhâberât-ı Franseviyye dahi kayd ve hıfzedilmeğe başlanmıştır. Bu seneye kadar dâhil-i şehirde kesretle mevcûd olan makâbire emvât defn olunmakta iken emvâtın hâric-i şehirdeki makâbire defniyle makâbir-i dâhiliyyeye emvât defn edilmemesi meclis tarafından hükûmet-i seniyyeye teklîf olunup bu teklîf üzerine bir müddet sonra defn-i emvât nizâmnamesi neşr olunmuştur. Bu senenin nısf-ı ahîrinde Mısır'da, Trablus'da ve Atina ve Trieste'de kolera zuhûr etmiş ise de serî'an zâil olmuştur.

1851 sene-i mîlâdiyesinde Basra ve Bağdâd taraflarında zuhûr eden koleradan mâ-adâ meclisin iştigâli yalnız bir "cerâim-i sıhhiyye" kânûn-i

cezâsına münhasır kalmıştır. Nizâmât-ı sıhhiyyeye riâyet etmeyen me'mûrlar ve kaptanlar ve yolcular için tahdîd-i cezâda merci' olacak bir kânun bulunmaması müşkilâtı dâ'î olduğundan bu bâbda bir kânun lâyihası tanzîmine meclisce lüzûm görülmüş ve bunun için te'sîs kılınan komisyonda ahkâmı yerli ve ecnebî cümleye şâmil olmak ve mahkemesi mahâkim-i Devlet-i Aliyye'den sayılmak ve ecnebîlerin (s. 456) muhâkemâtında ahkâm-ı ahdiyyeye riâyet olunmak üzere bir cezâ kânunu lâyihası tanzîm edilmiş ise de muâmelâtının itmâmı ile hükmi-kânûniyeti iktisâb eylememiştir.

1852 senesinde tensikât-ı sıhhiyyeden olmak üzere sıhhiyye gardiyanlarına sarı zihli üniformalar iksâsına karâr verilmiştir. İdâre-i Sıhhiyye'nin mebâdisinden beri karantina altında bulunan gemilere sarı renkli bir bayrak keşîdesi mu'tâd olup biraz vakitten beri ihmâl edilen bu âdete bir nizâm kuvveti verildiği gibi bir Fransız vapurunun kaptan ve me'mûrları sıhhiyye gardiyanının vazîfesini îfâ etmesine muhâlefette bulunmalarıyla ve bu muhâlefet gardiyanın üniforma ve sâire gibi hiçbir alâmet-i fârikası olmamasından neş'et etmesiyle gardiyanlara dahi sarı zihli üniforma iksâsına bu sebebden dolayı lüzûm görülmüştür. Hâlen dahi sıhhiyye gardiyanları sarı zihli üniforma iktisâ ederler. Bunların îfa edecekleri vazâif Meclis-i Sıhhiyye'nin netâyic-i mukarrerâtı demek olan ahkâmdan ibâret olmakla ahkâm-ı mezkûreye riâyet süfûn-i harbiyyeye varıncaya kadar bütün devletlerin bi'l-cümle sefâini için mecbûrdır.

İşbu 1852 senesinde Fethi Paşa yerine Mehmed Reşîd Paşa Tophâne müşîri ve binâen-aleyh Sıhhiyye nâzırı olup fakat birkaç hafta sonra müşârun-ileyh Bağdâd vâlisi ve oranın vâli-i sâbıkı Nâmık Paşa Tophâne müşîri ve Sıhhiyye Nâzırı ta'yîn kılınmış ve Nâmık Paşa'nın Bağdad'dan vürûduna kadar nezâret vekâleti ser-asker Mehmed Paşa'ya tefvîz olunmuş idi. Bu sene İran'da zuhûr eden kolera Rusya ve Lehistan ve Almanya ve Avusturya ve'l-hâsıl Londra'ya kadar bütün Avrupa'ya sirâyet eylediği halde Devlet-i Aliyye'ce kemâl-i ihtimâm ile iltizâm edilen tedâbîr semeresiyle memâlik-i şâhâne hüsn-i muhâfaza edilebilmiştir.

Nâmık Paşa İstanbul'a vâsıl olarak 1853 senesi Şubatının yirmi üçüncü (23 Şubat 1853) günü ictimâ'da bizzât meclise gelip riyâset eylemiş ve Meclis-i Tahaffuz'un ilk küşâdında kendisi dahi a'zâsından olduğunu beyân ederek o zamandan beri usûl-i tahaffuzun te'sîsi emrinde görülen muvaffakiyyât-ı kesîreden müteşekkir kaldığını ve fakat el-hâletü hâzihî İdâre-i Sıhhiyye'nin ayda 700 000 gurus masrafı olup vâridâtı ise ancak rub'una müsâvî olduğunu ve el-yevm dâhil-i memâlik-i şâhânedede vebâdan ve koleradan eser kalmadığını ve binâ'en aleyh yalnız sevâhildeki mevâki'-i sıhhiyyenin muhâfazasıyla dâhilde bulunan mevâki'-i sıhhiyyece tenkîhât icrâsı lâzım

geleceğini dermeyân eylemiş idi. Sene-i mezkûrede (s. 457) Paris'te ilk sıhhiye konferansı mün'akid olarak taraf-ı Devlet-i Aliyye'den doktor Bartoletti Efendi bi'l-i'zâm emrâz-ı müstevliye-i Cenûbiyyeye karşı Avrupa'nın sedd-i müdâfa'ası ile avdet etmiş ve meclis dahi mukarrerât-ı mezkûrenin mevki'-i icrâyâ vaz'ıyla meşgûl bulunmuş olduğundan esâsen mü'essesât-ı sıhhiyenin tevsî' ve ikmâli ve ancak zaman ve mevâki' hasebiyle lüzûmsuzluğu tebeyyün eden mevâki'in tenkîhi husûsâtını müzâkere için mahsûs bir komisyon teşkil olunmuş ise de müzâkerâtan semere-i matlûbe hâsıl olamamıştı.

Yukarıdaki fıkrada ismi sebbeden Paris Konferansı bi'l-cümle düveli mu'azzamanın usûl-i tahaffuz târihinde yer tutmuş bir mes'ele olduğundan buna dâir muhtasaran olsun ba'zı ma'lûmat i'tâsına lüzûm görülmektedir: 1853* senesine gelinceye kadar beyne'd-düvel bir gûnâ karantina mukâvelesi yok idi. Her devlet emrâz-ı müstevliyyeye karşı kendi memleketini bildiği gibi muhâfazada muhtâr idi. Ancak bir bulaşık memlekete karşı devletlerden birisi karantina eyyâmını az ve diğeri çok olmak üzere ta'yîn edecek olur ise eyyâm-ı tahaffuziyyesi çok olan devlet az olan hükûmetin memâlikini bulaşık addederek oraya dahi karantina koyar idi. Hattâ bir aralık muâmele-i tahaffuziyye âdetâ bir rekâbet-i ticâriyye meydanı olduğundan ba'zı devletler diğerk ba'zılarının memâlikine karşı hiçbir lüzûm olmaksızın dahi karantina vaz' ederler idi. Bu yolda ticâret için artan müşkilât her memleketin ticâret-i bahriyyesini şikâyete mecbur ettiğinden 1853* sene-i milâdiyyesinde Paris'te bir sıhhiye konferansı teşkil olunmuş ve taraf-ı Devlet-i Aliyye'den dahi işbu komisyona iştirâk edilerek sırf cihet-i sıhhiyyesi için doktor Bartoletti Efendi me'mûren i'zâm kılınmış idi. Bartoletti Efendi'nin konferansa vürûdü gereği gibi te'ahhur ederek konferansın ictimâ'ât-ı mütekaddimesinde Mısır ve Suriye ve hattâ Anadolu-yi Şâhânenin bile sûret-i dâimede vebâ müstekarrı yerlerden olduğu zehâbıyla oralardan gelecek gemilere dâimî sûrette karantina beklettirmek lüzûmu hakkında konferansca verilmiş olan karârları Bartoletti Efendi'nin meydana koyduğu hakâyık ilgâ ettirdi. Gerek kolera ve gerek vebânın emkine-i müstekarrası Hindistan olup hattâ Hicaz'da bile bu hastalıklar her ne zaman zuhûr etmişler ise Hindistan'dan gelmiş oldukları mevki'-i sübûta konulunca konferans emrâz-ı (s.458) cenûbiyyeye mukâbil Avrupa'nın müdâfa'ası hizmetini asıl İstanbul'daki Meclis-i Sıhhiyye'ye havâle etmek cihetini tercih etti. Hattâ bi'l-cümle sefâin-i ticâriyyeden alınmakta bulunan rüsûm-i sıhhiyenin o yoldaki masârifi tesviyeye kifâyetsizliği dahi doktor Bartoletti Efendi tarafından dermeyân olunarak sefâinden tezkere başına alınan rüsûm-i cüz'iyeye yerine her sefinenin tonilato cesâmetine göre beher tonilatosundan

* Matbaa hatası olmalı doğrusu "1851"

münâsib bir mikdârda rüsûm-i sıhhiyye istîfâsına dahi konferansca esâsen muvâfakat olundu. El-hâsıl bu konferans karantinaların gerek müddet ve gerek sûret-i icrâsını umûmî bir yolda tensîk etmekle ba'demâ bu mukâvele-i sıhhiyyeyi kabûl eden devletlerin muâmele-i tahaffuziyyesi neski vâhîde girmiş oldu. Ancak yalnız bir esâsen kabûlden ibâret bulunan mukarrerât-ı mezkûre derhal mevki'-i icrâyâ konulamadı. Tatbîk cihetindeki bu netâyic beyne'd-düvel daha bir çok müzâkerâtta sonra peyderpey müyesser olabildi ki ber-vech-i âtî sıraları geldikçe işâret kılınacaktır.

Ma'amâfih konferansca esâsî kararlaştırılan tezyîd-i rüsûm mâddesinin mevki'-i tatbîke vaz'ı zamâna muhtâc olup bunun husûlüne değin hazîne-i devlete bir bâr olan masârif-i sıhhiyyenin taklîli zarûrî olduğu görülmüş idi. Nasıl ki işbu tonilato başına rüsûm-i sıhhiyye ahzi hakkındaki esâsın semerâtı ancak on beş sene sonra iktitâfa başlanmıştır. Burasını Meclis-i Sıhhiyye dahi bildiği cihetle tenkîhât için bir komisyon te'sîs olundu. Bu komisyon dâhildeki mevâki'-i sıhhiyyeden mâ-adâ sevâhildeki mevâki'-i sıhhiyyeden dahi bir çok etibbâyı ihrâc etmek istedikte o zamâna kadar sebkeden tecârübden asıl iş görenler tabîbler olup müdür nâmiyla ve müstevfâ ma'aşlarla ta'yîn olunan me'mûrların emr-i tahaffuzda hemen hiçbir fâideleri olmadığı anlaşıldığından tenkîhât için yapılan ilk rapor kabûl olunmadı. Vâki'a târih-i mezkûrdan on beş yirmi sene mukaddem ümûr-i tahaffuziyye için müdürler istihdâmında zarûret olup lüzûmu kadar etibbâ bulunamaması dahi bu zarûreti tahkîm etmekte idi. Halbuki on – on beş seneden beri sarfedilmekte bulunan mesâ'î semeresiyle mevâki'-i sıhhiyye için lüzûmu kadar tabîbler tedârik edilmiş olduktan fazla me'mûrın vilâyatta merkez-i hilâfet-i seniyyeden peyderpey sudûr eden evâmîr üzerine umûr-i tahaffuz husûsundaki vazîfelerinin ehemmiyetini takdîr eylemiş olduklarından ba'demâ (s. 459) edilecek tenkîhâtta etibbâdan ziyâde müdürânın azaltılması ciheti müreccah idi. Bu sûretle icrâ edilen tenkîhât nefîcesinde masârif-i umûmiyyeden şehri 46 000 gurus kadar def'aten tenkîhât husûle gelip bundan böyle dahi münhal vukû' buldukça tenkîh ve tasarrufta devâm edilmek cümle-i mukarrerâta dâhil oldu.

1854 senesinde Kırım Muhârebesinin vukû'u Dâire-i Sıhhiyye için dahi büyük bir mesâ'î devri teşkîl etmiştir. Bu muhârebe münâsebetiyle İngiltere ve Fransa ve Sardunya donanma ve askerinin İstanbul'dan mürûru lâzım gelip böyle müzdahim sûrette vukû' bulan mevâridât için muâmelât-ı tahaffuziyye icrâsı lâzım geliyordu. Fransız mareşali Saint Arnauld bu lüzûmu tanımamak cihetini iltizâma kalkıştı. Bu keyfiyyet meclisce bir müzâkere-i mühimmeye meydan açtı. Nefîce-i müzâkerede gelecek asker ve donanmanın Kal'a-i Sultâniyyeden hîn-i mürûrunda behemehâl muâmele-i sıhhiyyeye tâbi tutulmaları lüzûmuna karâr verilmekle bu lüzûm kumandanlara tebliğ ve Pâris

Sıhhiye Konferansı'nda beyne'd-düvel vukû' bulan kabûl ve ta'ahhüd dahi ihtâr kılındıkta cümlesinin muvâfakatıyla matlûb hâsıl oldu. Hattâ bir aralık Klarendon düvel-i müttefika donanması hakkında icrâ olunan muâmelât-ı sıhhiye bunların seyr ü seferlerince ta'ahhurâtı mûcib olur diye bir şikâyette bulundu ise de meclis şikâyet-i mezkûreyi hükümden düşürerek cenk sefinelerinin dahi Kal'a-i Sultâniyye'den mürûrlarında muâmelât-ı sıhhiyeye tâbi'iyetleri lüzûmunu Lord müşârünileyhe dahi tefhîm eyledi. Meclisin bu kararındaki hakkı az zamanda tebeyün etti. Zâten Avrupâ-yı Cenûbî'de kolera zuhûru haber alınmakta bulunup Fransız asâkirine karantina icrâsı için Gelibolu'da te'sis edilmiş olan mevki'-i tahaffuzun hastahânesinde Fransız asâkiri meyânında koleradan ilk musâblar görülmüş idi. Me'mûrîn-i sıhhiye meclis mukarrerâtını tatbîk ve icrâda olanca gayretlerini sarfetmiş ve ordular ümerâsı dahi bunların mesâ'îsini te'yîd ve takviyede kusûr etmemiş ise de o kadar cesîm ordular hakkında men'-i ihtilât ve tanzîf ve tebhîr muâmelâtı bi-hakkın îfa edilebilmek âdetâ muhâlâtan olmakla biraz sonra Davud Paşa Kışla-i Hümâyûndaki Fransız asâkiri meyânında dahi kolera vukû'âtı görülmeğe başladı. Nihâyet İstanbul'da bulunan Fransız ve İngiliz ve Osmanlı asâkiri arasında kolera çoğalıp şehre dahi bulaştı. Bunun üzerine Meclis-i Sıhhiye ictimâ'âtını sıklaştırarak olanca kuvvetiyle çalışmağa (s. 460) başladı ki o zamanlar pâyihtanın kalabalığına nazaran bu illet-i müdhîşenin şedâidinden pek ziyâde korkulmakta iken bi-hamdillâhi te'âlâ korkulduğu kadar şedâid görülemedi. Vâkı'â bu hastalık on ay kadar devâm etti ise de vefeyât şikâyet olunacak derecede değil idi. Gelen asker bir yandan mevâki'-i harbiyyeye sevk olunup İstanbul mahallâtının tathîr ve tanzîfinde ise son derecelerde gayret edildiğinden hastalığın şiddeti kesredilmekte olduğu inde'l-etibbâ muhakkakâttan görülüyor idi. Defn-i emvâtın tensîki hakkında birkaç seneden beri devâm eden arzûlar bu sırada hayyiz-i husûle vâsıl oldular. İngilizler için Haydarpaşa'da ve Fransızlar için Feriköy'ünde birer mezarlık ta'yîn olunup şehir dâhilinde defn-i emvât yalnız bâ-irâde-i seniyye ta'yîn olunacak zevât-ı mu'tebereye tahsîs kılındı. Ve âhâd için hâric-i şehirde kâin makâbirden başka bir yere defn-i emvât men' olundu. O zamanlar her kasap dükkâmı bir selhhâne hükmünde olup bunların kâffesinde hayvan zebh olunur iken buna dahi bir nizâm konulmağa teşebbüs edildi. Vâkı'â bu teşebbüsün mebâdisinde o kadar ciddiyet görülmemiş ise de matlûb olan nezâfeti hâsıl edemeyecek dükkânlarda hayvan zebhi men' edile edile bu iş artık kasap dükkânı addolunmaktan ziyâde selhhâne addolunmak lâzım gelen mahallere kadar vardırılmak yolu açıldı ve mevcûd mezbahalarda mezbûhât yüzünden husûlü tabî'î olan ta'affûnâtı men'e gereği gib kâfi görülecek esbâb-ı tahâret istihsâl edildi.

Cerâim-i sıhhiye hakkında vaz'ı matlûb olan cezâ kânûnu mes'alesi 1855 senesi evâhiri ile 1856 senesi evâilinde teceddüd ederek bunun için te'sîs

olunan komisyon yeniden bir kânun lâyihası kaleme almış ve birer sûreti Bâb-ı Âlî ile sefâretlere tebliğ edilmiş ise de ba'zı mevâddına Bâb-ı Âlî'ce ilişildiği gibi sefâretler tarafından dahi kabûlü hakkında ecvibe-i lâzime alınmadığından lâyiha-i mezkûrenin kânûniyeti yine te'ahhur etmiştir.

Ma'ahazâ ba'zı kaptanların nizâmât-ı sıhhiye riâyetsizliği görüldükçe temiz yerlerden gelerek karantinaya tâbi tutulmayacak bile olsalar cezâ'en karantinaya konulmaları ve bulaşık yerlerden geldikleri sûrette karantinalarının bir misli daha temdîdi gibi mücâzâtı meclis hüküm ve icrâ etmeğe başlamış idi. Hattâ nakliyyât-ı askeriyede bulunan kaptanların böyle cezâ'en karantinaya konulmaları nakliyyât-ı askeriyeyi te'hîre sebep (s. 461) olduğundan bu bâbda vâki' olan şikâyetler üzerine bu kaptanların karantina ile ceza yerine nakden mücâzâtlarına dahi karar verilmiştir. Halbuki o zamanlar cezâ-yı nakdî kavânîn-i Osmâniye'ce ma'rûf olmadığından hükûmet-i seniyyece bu kelimenin yerine daha hafif bir kelime bulunup konulması bile teklîf olunmuş idi. Nihâyet meclisin bu yoldaki mukarrerâtı toplanarak mer'iyeti yalnız Bahr-i Sefid ve Siyâh boğazlarıyla İstanbul limanına mahsûs ve münhasır kalmak üzere bir nevi nizâm hükmüne konulabildi ise de bununla matlûb olan cezâ kânunu husûle gelmiş olmadı. İleride bu iş tekrar teceddüd etti. İşbu 1856 senesinde ta'rife-i cedîde-i sıhhiye mes'elesi dahi kendisini göstermeğe başladı. Gemilerden tonilato başına rûsûm-i sıhhiye alınmak Paris Sıhhiye Konferansı'nda esâsen kabûl olunmuş idüğünden Mâliye Nezâreti yeni ta'rifenin bir an evvel yapılıp meydana konulması için Dâire-i Sıhhiye'yi bi-hakkın tazyîke başlamış idi. Bu bâbda bir lâyiha kaleme almak için meclisce teşkil olunan komisyon kaleme aldığı lâyihası 1856 senesi Temmuzun on altıncı (16 Temmuz 1856) günü ictimâ'a takdîm eyledi. Lâyhada Paris Sıhhiye Konferansı'nın karâr mûcibince gemiler üç sınıfa ayrılmış ve birinci sınıf bir ecnebî limanından bir Osmanlı limanına gelen gemiler olup bunların beher tonilatosundan üçer guruh ve ikinci sınıfı bir Osmanlı limanından diğer bir Osmanlı limanına giden gemiler olup bunların dahi beher tonilatosundan ikişer guruh ve üçüncü sınıfları 50 tonilatodan aşağı olan gemiler olup beher tonilatosundan birer guruh sıhhiye rûsûmu alınmağa lüzûm gösterilmiş idi. İşbu rûsûmu verecek olan gemilerden sâir hiçbir nâm ile hiçbir resim alınmayıp yalnız karantinahânelerde karantina edilen yolcu ve emti'adan o masârif için hafif birer resim alınmasına müsâade edilir idi. Bu iş bir – iki ictimâ'da meclisi gereği gibi işgâl ederek Prusya delegesi rûsûm-i sıhhiyeyi yalnız sefâine yükletmemek ve kara karantinaları için dahi rûsûm alınmak teklîfinde bulunduğu gibi a'zâ-yı ecnebiyyeden ba'zıları memâlik-i İrâniye'den gelen emti'adan dahi rûsûm-i sıhhiye alınması teklîfinde bulundular ise de meclis bu teklîfleri kabûl etmeyip komisyonun lâyihasını aynen kabûl etti. Bu lâyiha üzerine bir rûsûm-i sıhhiye kânûnu yapılarak hemen tercüme ve tab' ve neşredilmiş ise de a'zâ-yı

ecnebiyyenin devlet-i metbû'alarının istihsâl-i muvâfakatları için 5 ay kadar bir te'hîr-icrâ (s. 462) talebinde bulunup halbuki ileriye doğru görüleceği vechile bu müddet 1870 senesine kadar 14 sene mikdârı imtidâd eylemiştir.

1857 senesinin evâsıtında Şam'da hafif bir sûrette zuhûr eden ve tedâbir-i müttehaze-i mahalliyye ile çarçabuk mündefi' olan koleradan başka hiçbir vak'a-i sıhhiyye görülmeyip 1858 senesinde dahi yalnız Bingazi'de zuhûr eden vebâdan başka hiçbir taraftan vukû'ât-ı sıhhiyye haber verilmemiştir. Bir hayli zamandan beri Memâlik-i Şâhâne dâhilinde vebâdan eser kalmamış iken Bingazi'de vebânın zuhûru bir taraftan Avrupa'yı ve diğer taraftan Meclis-i Sıhhiyye'yi düçâr-ı telâş ederek bu vebânın gerek izâlesi ve gerek bundan sonra zuhûr edecek emrâz-ı müstevliyyeye karşı ne yolda tedâbir ittihâzı lâzım geleceğinin oralardaki me'mûrîn-i sıhhiyye ve sâireye ta'lîmi için doktor Bartoletti Efendi'nin i'zâmına sene-i mezkûre Haziranının üçüncü günü (3 Haziran 1858) ictimâ'da karâr verilerek vâkı'â tabîb-i mûmâileyh bu me'mûriyyetinde dahi nâil-i muvaffakiyyet olmakla ba'demâ her nerede bu yolda zuhûrât görülür ise serî'an ve âcilen yetişip tedâbir-i lâzimeyi îfa etmesi için Bartoletti Efendi'ye dâimî enspektörlük ünvanı verilmesine ve maâşının dahi 6000 guruşa iblâğ edilmesine sene-i mezkûre Eylülünün onaltıncı günü (16 Eylül 1858) ictimâ'da karâr verilmiş ve keyfiyyet Bâb-ı Âlî'ye arz olunmuştur.

1859 senesinde me'mûrîn-i sıhhiyyeden ba'zılarının ihtiyarlıkları hasebiyle tekâüdlerini istid'â etmiş olmalı. Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye'de bir tekâüd nizâmı te'sîsi fikrini uyandırmıştır. O zamana kadar me'mûrîn-i sıhhiyye için bir tekâüd nizâmı bulunmadığı gibi Devlet-i Aliyye nezdinde sınıf-ı askerîden başka hiçbir sınıf me'mûrların da bir nizâm dâiresinde tekâüdü icrâ edilmeyip yalnız Dersâdet'e mahsûs olmak üzere ba'zı emekdârân-ı me'mûrîne birer mikdâr maâş ta'yîniyle tekâüdü icrâ kılınmakta idi. Fakat ta'rife-i cedîde ve cerâim-i sıhhiyye kânunları gibi işbu tekâüd kânûnunun vaz'ı dahi bir hayli seneler te'ahhurâta düçar olduktan sonra hâsıl olabilmiştir.

Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye'de devletler tarafından birer vekîl bulundurulması taşralarda dahi konsolosların ümûr-i sıhhiyyeye müdâhalelerin îcâb etmeyip hattâ bu mes'ele 1859 senesi Nisanının on ikinci günü (12 Nisan 1859) ictimâ'da meclisce müzâkere ve tedkîk olunarak konsoloslarda ümûr-i sıhhiyyeye hakk-ı müdâhale olamayacağına ve me'mûrîn-i mülkiyyenin (s. 463) bunlarla müzâkeresi lâzım gelmeyeceğine ve ümûr-i sıhhiyye için meclisin merci-i yegâne olacağına karâr verilmiş ve keyfiyyet Bâb-ı Âlî'ce dahi bu sûrette kabûl ve tasdik edildiğinden umûm vilâyât-ı şâhâneye o yolda evâmîr-i lâzime i'tâ olunmuştur. Meclisin şu karârı İdâre-i Sıhhiyye'nin ta'yîn-i hukûk ve vazâif nokta-i nazarında pek mühim bir karârdır. Zira devletler tarafından

ta'yîn olunan vekiller ile beraber meclis ve İdâre-i Sıhhiyye müessesât-ı Osmâniyye'den bir mü'essese olup meclisin mukarrerâtı Bâb-ı Âlî'ce dahi tasdîk ve iktizâ eden mukarrerât-ı mühimme hakkında irâde-i seniyye-i mülûkâne şerefsudûr buyurulduktan sonra o karâr artık devletçe bir karâr-ı resmî hükmünü alacağından onu mevki'-i icrâya koymak me'mûrîn-i sıhhiyyenin ve bu icrâ'atta muâvenet-i lâzimedede bulunmak dahi me'mûrîn-i mülkiyye ve askeriyenin vazîfeleridir. Bu işte konsoloslar için bir vazîfe varsa o da mükarrerât-ı sıhhiyyeye tevfi-k-i muâmeleden ibâ ve istinkâf dâ'iyesinde bulunan sefâin ve tebe'a-i ecnebiyyeye bu yoldaki mecbûriyetlerini anlatmaktan ibârettir.

Cerâim-i sıhhiyye kânûnu mes'elesi bu sene dahi meclisi işgâl etmiştir. Ba'zı gemileri cezâ'en karantinaya koymak mâddesi tatbîkât-ı müte'addidesinden dolayı bir te'âmül ve hattâ kendi kendisine bir nizâm şekli almış olduğundan ba'zı İngiliz kaptanlı bu karantinaya mahkûmiyetle vakit kaybetmekten ise cezâ-yı mezkûre cezâ-yı nakdiye tahvîlini istid'â etmişler idi. Keyfiyet mecliste epeyce etraflı bir müzâkereyi mücib oldu ise de cerâim-i sıhhiyyenin derecâtını ta'yîn edecek yolda henüz bir kânûn yapılamamış olması mücib-i te'essüf olacağından başka bir netîce-i mâddiyye istintâc edilemedi.

Kavak'taki me'mûrîn-i sıhhiyyeden ba'zılarının azil ve yerlerine diğerlerinin ta'yîni mes'elesinden dolayı Nezâret ile Meclis arasında cereyân eden muhâberât üzerine meclis a'zâsından mâ-adâ me'mûrîn-i sıhhiyyenin intihâb ve ta'yînleri lüzûmuna göre mücâzât ve te'dîbleri ve inde'l-iktizâ azil ve tebdîlleri öteden beri meclise verilmiş bir hak olarak bu keyfiyyet irâde-i seniyye-i mülûkâne ile dahi te'yîd edilmiş bulunmasına mebnî ba'demâ dahi ol vechile hareket olunması taraf-ı Bâb-ı Âlî'den emir buyurulmuştur.

Trablusgarb ve Mısır ve Suriye ve Anadolu-yi Şâhâne vilayetlerinin sûret-i dâimedede emrâz-ı müstevlîye müstekarrı olmadıkları meclisin 20 seneden beri vukû' bulan tedkîkât ve tahkîkâtı ile mertebe-i sübûta vardığı misillü havâlî-i Irâkiyye'de Dicle ve Fırat (s.464) nehirleri arasında ba'zı mahallerin ve bâ-husûs Kürdistan-ı Osmânî ve İrânî'nin vebâya karârgâh-ı dâimî addolunabilecekleri ve Basra Körfezi cihetinden memâlik-i İrâniye asıl emrâz-ı müstevlîye karargâhı olan Hindistan'a pek karîb olup İrân'da ise bir dâire-i sıhhiyye ve tahaffuziyye mevcûd olmaması ve havâlî-i Irâkiyye için bir hizmet-i sıhhiyye tanzîm olunarak oralarda zuhûr edecek hastalıkların hemen görülüp icâb-ı hâlin tarîk-i icrâsı te'mîn olunmuş ise de İrân tarafında zuhûr eden hastalıklar tâ Memâlik-i Osmâniyye'ye sirâyet edinceye kadar haber alınamamakta bulunması Meclis-i Sıhhiyye'nin nazar-ı dikkatini celb etmekte bulunduğundan 1860 senesi Şubatının yedinci günkü (7 Şubat 1860) ictimâ'da meclis tarafından vekâleten İrân'ın ahvâl-i umûmiyye-i sıhhiyyesinden haberdâr

olarak vakit ve zamânında meclisi dahi haberdâr etmek üzere Tahran'da bir sıhhiyye tabîbi bulunmasına karâr verildi ve bu karâr İran Devleti tarafından dahi kabûl olunmakla doktor Bimereştayn ta'yîn olundu. Buna mukâbil İran Devleti dahi Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye'de kendi tarafından bir vekîl bulundurulmasını teklîf ederek bu teklif dahi taraf-ı Devlet-i Aliyye'den kabûl edilmekle Yanaki Savas Efendi İran Devleti tarafından Meclis'e a'zâ ta'yîn edildi ki bi'l-âhare rütbe-i vezâretle Sava Paşa olan zâtıdır.

1860 senesi zarfında me'mûrîn-i sıhhiyyenin ıslâh-ı ahvâline dâir Meclis'te müzâkerât-ı mühimme cereyân eylemiştir. Bundan mukaddem dahi sebk etmiş olduğu vechile sıhhiyye me'mûriyyeti sâir me'mûriyyetlere kıyâs edilemeyip bir taraftan ulûm-i tibbiyye ve diğere taraftan kavâid-i idâriyye ve hisâbiyye ve inzibâtiyyeye ta'alluku olan bu hizmet nev'an-mâ bir ilm-i müstakil, bir san'at-ı müstakille sûretinde teşekkül etmektedir ki gerek tabîb olsun ve gerek tabîbin gayri bulunsun bu mesleğe sülûk edecek zevâtın onu müstakillen öğrenmeğe ihtiyâcları vardır. Fi'l-hakîka bir tahaffuzhâne dâhilinde karantina çıkarmakta bulunan gemilerin ve yolcuların birbirinden tefrîk ve yekdiğeriyle ihtilâttan men' ve emrâz-ı sâriye ile hasta olanların başka ve emrâz-ı âdiye ile marîz olanların dahi başka hastahânelerde tedâvî ve emti'anın bulaşık kabûl edenlerini bulaşık kabûl etmeyenlerden tefrîk ve bulaşık kabul eden eşyânın tebhîr ve tanzîf edilmesi ve bir mahalle karşı müdâfa'aten bir sıhhiyye kordonunun vaz' ve muvakkat tahaffuzhânelerin te'sîs kılınması ve'l-hâsıl bulaşık olan ve olmayan yerlerden gelecek ve derûnlarında emrâz-ı sâriye zuhûr etmiş (s. 465) ve yahut etmemiş olduğu görülecek gemiler hakkında ne yolda muâmele edilmek lâzım geleceği o kadar muğlak ve dakîk bir mes'ele teşkil eder ki bir sıhhiyye me'mûru mutlaka senelerce tetebbu' ve tecârübden sonra mahâret-i lâzimeyi iktisâb edebilir. Binâ'en aleyh sıhhiyye me'mûriyyetine girecek olan zevâtın daha hîn-i kabûlünde hüsn-i intihâbı ehemmi-ümûrdan olmasıyla bu sene dahi meclis me'mûrîn-i sıhhiyyenin şerâit-i kabûlüne dâir bir takım mukarrerât-ı cedîdeyi Bâb-ı Âlî'ye teklîf ederek mukarrerât-ı mezkûre taraf-ı Bâb-ı Âlî'den kabûl buyurulmuştur. Ammâ teklîfât-ı vâkı'a bu mes'eleyi ber-vech-i matlûb tesviye edip bitirmemiştir. Ondaki sonraki tecârüb üzerine bu iş birkaç def'a daha teceddüd etmiş olduğu gibi şimdi dahi Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye etibbâ ve me'mûrînin şerâit-i dühûlü mes'elesiyle yeniden iştigâl etmekte bulunmuştur.

1861 senesi Mayısının yirmi birinci günkü (21 Mayıs 1861) ictimâ'da Fevzi Efendi merhûmun Meclis-i Sıhhiyye a'zâlığına ta'yîni meclise teblîğ edilmiştir. Bu zât Fethi Paşa merhûmun divân kitâbeti hizmetinde tûl-i müddet müstahdem olup o müddet-i medîde zarfında Sıhhiyye Nezâreti dahi Fethi Paşa uhdesinde bulunmasıyla Meclis zabıtnâmeleri efendi-i müşârunileyh marifetiyle nâzır Paşa'ya i'tâ olunur ve taraf-ı Nezâret'ten sudûr edecek cevâbları yine

onun kalemiyle meclise tebliğ edilir idi. Bu halde Fevzi Efendi ümûr-i sıhhiyyeye gereği gibi vâkıf olduğundan a'zâlîğa ta'yîni Meclis'ce ziyâdesiyle mûcib-i memnûniyet olduğu gibi iki buçuk ay sonra yani sene-i mezkûre Ağustosunun altıncı günkü (6 Ağustos 1861) ictimâ'da müşârûnileyhin başkâtib unvânıyla riyâset-i sâniyeye ta'yîn buyurulduğu hakkındaki tebliğ dahi Meclis'ce memnûniyet-i azîme ile telakkî edilmiştir. 15 seneden beri kemâl-i muvaffakiyyetle başkâtib ve riyâset-i sâniyede bulunmuş olan Ahmed Efendi Şehremâneti'ne ta'yîn buyurulmuş olduğundan Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye efendi-i müşârûnileyhin hidemât-ı sâbıkasına teşekküren ba'demâ Meclis'in fahrî a'zâlîğını kabul etmesi teklifinde bulunarak 20 seneden beri hiçbir kimse hakkında vukû'a gelmemiş olan bu eser-i hürmet efendi-i müşârûnileyh tarafından ma'a'l-memnûniyye kabûl edilmiştir. Bu sene hiçbir tarafta emrâz-ı müstevliye eseri görülmediği gibi 1862 senesi zarfında dahi pek cüz'î ba'zı vukû'attan mâ-adâ ahvâl-i umûmiyye-i sıhhiyye muhtel olmamıştır. Sene-i mezkûre Eylülünde (Eylül 1862) taraf-ı Nezâretten tonilato başına rûsûm-i sıhhiyye ahzi mes'elesi tecdîd olundu. (s. 466) Bu mes'ele Paris Konferansı'nda esâsen kabûl edilmiş olmak hasebiyle muvâzene-i sıhhiyyeyi doğrultmak için ta'rife-i cedîdenin tanzîmine Meclis davet edildi. Bunun üzerine Meclis şu ta'rife-i cedîde işi ile iştigâl için evvel be-evvel a'zâ-yı ecnebiyyenin devlet-i metbû'aları tarafından me'zûniyyet istihsâl etmelerine lüzûm gösterip bir yandan bu me'zûniyyetin istihsâli için devletlerine mürâca'at ile beraber diğer taraftan ta'rife-i cedîdenin ne yolda yapılması lâzım geleceği müzâkerâtına dahi girişmiştir. O zamâna göre bu iş hakikaten ümûr-i müte'assireden idi. Zira İdâre-i Sıhhiyye'nin vâridâtı ile masârifâtı hisâbı muntazam olduğundan muvâzene-i mâliyesinin tanzîmi için daha ne mikdâr zamm-ı vâridâta ihtiyâcı olduğunu ta'yîn etmek kolay idiye de sefâinden tonilato başına ne mikdâr rûsûm alınır ise matlûb olan zamm-ı vâridâtın hâsıl olacağını ta'yîn etmek en güç işlerden idi. Bunun için Ahmed Efendi yerine başkâtib unvânı ile reis-i sâni ta'yîn olunan Fevzi Efendi ve İngiltere delegesi Dickson ve Fransa delegesi Fauvel ve Avusturya delegesi Lobider ile Meclis-i Sıhhiyye'nin a'zâ-yı Osmâniyye'den olan Bartoletti Efendi ve Mösyö Marchand ve ümûr-i hisâbiyyesine me'mûr bulunan Endezyan Efendi'den mürekkeb bir komisyon teşkil olundu. Bu aralık a'zâ-yı ecnebiyye dahi devletleri tarafından istedikleri me'zûniyyete peyderpey nâil olmakta idiler. En evvel Fransa delegesi ve müte'âkiben Prusya ve İran delegeleri ve birkaç ay sonra İngiltere delegesi ve müte'âkiben İtalya ve Rusya delegeleri ve nihâyet Avusturya delegesi dahi me'zûn olduklarından müzâkere yoluna girip bu aralık Tophâne-i Âmire Müşriyyeti ve onunla beraber Sıhhiyye Nezâreti Halil Paşa uhdesine teveccüh etmesiyle yeni nâzırın dahi teşvîki ile ta'rife-i cedîde işi gereği gibi canlandı. Hattâ yalnız bu değil mucâzât-ı sıhhiyye kânunu işi bile

uyandı. Şark sularına gelen bi'l-cümle sefâin-i ticâriyyenin tonilato istî'âblarının mecmû'u neye bâliğ olacağı tahkîke başlandığı gibi mucâzât-ı sıhhiyye için dahi bir kânun lâyihası yapılarak sıhhiyye patentesini hâiz olmayan gemiler temiz yerlerden gelmişler ise cezâ'en karantinaya konulmağa bedel cezâ-yı nakdîye dūçâr edilmeleri ve bunlardan 50 tonilatoya kadar cesâmeti olanlardan iki ve 200 tonilatoyo kadar cesâmeti olanlardan beş ve 200 tonilatodan ziyâde cesâmeti olanlardan on ve vapurlardan bilâistisnâ on iki lira cezâ-yı nakdî alınması ve patentesi bulunup da me'mûrîn-i sıhhiyyeye vize ettirilmemiş ise yine bu (s. 467) cezâ-yı nakdîye dūçâr edilmesi ve bu gemiler bulaşık yerlerden geliyorlar ise cezâ-yı nakdî alınmayıp fakat cezâen iki kat karantinaya konulması teklîf olunmuş idi. Bu teklîf taraf-ı Bâb-ı Âlî'den kabûl olduğu gibi devletlerce dahi kabûl olduğundan el-yevm hükmü mer'î bir kânûn sûretini iktisâb etmiştir. Fakat ta'rife-i cedîde işi bu kadar sür'atle husûle gelememiştir. Sâlifü'z-zıkr komisyon 1863 senesi zarfında umûm sefâinin tonilato istî'âbını tahkîk etmek işini bitiremeyip halbuki bu tahkîkat ve onun hakkında cereyân eden müzâkerât daha 5 – 6 sene sürüp gitmiştir.

1864 senesinde Bahr-i Hazar sevâhilinde ve bi'l-hâssa Bakü şehrinde kolera zuhûruna dâir bir haber şâyi' olarak başka zamanlarda olsa aylarca müddet zarfında buna dâir bir haber-i sahîh alınmayacağı derkâr iken doktor Kamil de St. Piero zâten bu gibi işler için Tahran'da mukîm olduğundan bu şâyi'a onun dahi vâsıl-ı sem'î olur olmaz Bakü'ye giderek tahkîk-i keyfiyetle birbirini müte'âkiben Meclis-i Sıhhiyye'ye raporlar göndermiş ve bunlardan hastalığın kolera olmayıp belki kaht ü galâ hasebiyle hasta ve hattâ meyyit hayvânât eklinden mütehassıl bir hastalık olduğu anlaşılmıştır. Ma'ahâzâ bu sene külliyyetli Kafkasya muhâcirlerinin Memâlik-i Şâhâneye hicretleri vukû'a gelip böyle külliyyetle vukû'a gelen muhâceretlerde hastalık bulunması dahi tedâbir-i tahaffuziyye icrâsı vecâib-i ümûrdan olmasıyla Karadeniz'in Anadolu ve Rumeli limanlarına çıkacak olan muhâcirin haklarında mükemmelen karantina icrâ ettirilmek için esbâb-ı lâzimeye teşebbüs kılınmıştır. Her def'asında binlercesi vürûd eden işbu nüfûs-i muhâcire meyânında ba'zen çiçek ve ba'zen hummâ-yı tifoidî hastalıkları zuhûr ederek bunların te'âkub-i vürûdu ise bir seneden ziyâde devâm etmiş olduğundan Meclis'in her hafta ictimâ'ında gelen muhâcirinin mükemmel istatistikleri üzerine icrâ edilen müzâkerât bunların emvâtı ve hastaları ve sağları hakkında Meclis'ce icrâ edlien tedâbirin mükemmeliyyetini isbâta kâfidir.

1865 sene-i milâdiyesi Şubatının yirmi birinci günkü (21 Şubat 1865) ictimâ'da Bartoletti Efendi sefâinden tonilato başına alınacak rûsûm-i sıhhiyye hakkında komisyon-i mahsûsunun tanzîm etmiş olduğu raporu kırâ'at ederek bi'l-âhare müzâkeresine girişilmek üzere müsvedde yollu tab'ına karâr verilmiştir. Fakat sıhhiyye târihince bu senenin en büyük ehemmiyeti

İstanbul’da “büyük kolera” denilen salgının vukû’u yüzündendir. Kolera evvel emirde İskenderiye’de (s. 468) baş göstermiş olup Mısır mevâridâtına karşı gâyet şiddetli tedâbir-i tahaffuziyye vaz’ olunmuş idiyse de oradan gelen bir sefîne üzerinde koleradan musâb eşhâs mevcûd olduğu halde bunların bulaşıklığı nasılsa fark olunamayarak sefîne-i mezkûre karantinasız İstanbul’a kabûl olunmuş bulunduğundan evvelâ Kasım Paşa’da yüz göstermiş olan kolera 1865 senesi Temmuz ibtidâsında Meclis-i Sıhhiyye’yi bir ictimâ-ı fevka’l-âdeye celbetmiş idi. Gerek bu ictimâ’da ve gerek ondan sonra âdî ve fevka’l-âde bir çok ictimâlarda Meclis-i Sıhhiyye koleraya karşı pek çok tedâbir-i nâfi’aya karar vermiş ve eğer ki mukarrerât-ı mezkûreden o sırada bi-hakkın istifâde olunamayıp zâten Maskat ve Benderabbâs ve Mısır ve sâireden beri gelmekte bulunan kolera Haleb ve Suriye ve Trabzon ve Köstence ve sâireye dahi sirâyet eylemiş ise de bi’l-âhare 1867 senesinde yapılmış ve el-yevm hükmü mer’î bulunmuş olan kolera nizâmı için bu müzâkerât ve mukarrerât bir zemîn tehyi’e etmiştir. Sene-i mezkûre Teşrîn-i evvel evâilinde İstanbul’dan kolera mündefî’ olarak azîmet eden sefâine temiz patente i’ tâsına başlanmıştır.

1866 senesinde Sıhhiyye Nezâreti Tophâne-i Âmire Müşîriyetiyle beraber Rıza Paşa’ya teveccüh ederek bu senede “Galatasaray Konferansı” diye meşhûr olan sıhhiyye konferansının Dersaâdet’te el-yevm Mekteb-i Sultânî olan Galatasaray dâiresinde akd-i ictimâ’ etmiş bulunmasıyla hâiz-i ehemmiyet-i mahsûsadır. Bundan evvel Paris’te ictimâ’ etmiş olan sıhhiyye konferansı ona iştirâk etmiş olan devletlerin usûl-i tahaffuzlarını tensik ederek hayli fâidesi olmuş bulunduğu gibi büyük koleranın gûya Hicaz’dan gelmiş olması rivâyeti üzerine emrâz-ı Cenûbiyyeye karşı Avrupa’nın müdâfa’asını Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye’nin himmetine tevdi’ etmek meselesi dahi bu konferansta taht-ı karâra alınmıştır. Vâkı’a Hicâz’a ba’zen koleranın hâriçten girdiği ve müte’âkiben yine mündefî’ olduğu Osmanlı murahasları tarafından te’min edilmiş olup ma’ahâzâ icâbeden takayyüdâtın Hükûmet-i Seniyye tarafından icrâsı karârlaştırılarak bunun için Mekke-i Mükerrreme’ye her sene bir sıhhiyye komisyonu i’zâmına karar verildiği gibi muvâzene-i sıhhiyyenin tevâzünü için sefâinden tonilato başına alınacak rûsûm keyfiyeti dahi bu konferansta esâsen kabûl edilerek ta’rifesinin tanzîmi Meclis-i Sıhhiyye’ye havâle olunmuştur. İşbu ta’rife-i cedîde hakkında (s. 469) şimdiye kadar vukû’ bulan müzâkerât-ı mütেকaddimenin kâffesi min cihetin hükümsüz kalmış demek olduğu halde ta’rife-i cedîde müzâkerâtı asıl bu Galata Konferansı’ndan sonra hükümlü bir müzâkere sûretine girmiş ve fakat netîcesi ancak 5 sene sonra istintâc olunabilmiştir.

1867 senesinde İran’da, Rusya’da, Marsilya’da, Viyana’da ve Avrupa’nın sâir bir çok yerlerinde kolera zuhûr ederek Memâlik-i Şâhâneye

men'-i sirâyeti için Meclis-i Sıhhiyye bir fa'âliyet-i ciddîyye göstermiştir. Rusya'dan gelen gemiler üzerinde bir çok kolera hastagâni zuhûr ederek bunlar tahaffuzhânelerde bi't-tedâvî, ma'ahâzâ kolera İstanbul'a dahi sirâyet etmiş ve ez-cümle Ortaköy'de birkaç musâb görülmüş ise de musâbîn-i mezkûre gemiler ile işi olan amele meyânında görülüp fakat her musâb vukû'a geldiği mahalde tedâbîr-i imhâiyye icrâsıyla -lehü'l-hamd- sirâyetine meydan bırakılmamıştır. İşte Kolera nizâmı bu sene vaz' olunduğu gibi Boğazlardan muhâfaza altında bulaşık gemilerin mürûru nizâmı ve Hicaz'da icrâ olunacak tedâbîr-i sıhhiyye nizâmı ve hayvânât karantinası nizâmı dahi bu sene vaz' olunmuştur.

Başkâtîp unvânı ile Meclis'e riyâset eden Fevzi Efendi me'mûriyyet-i mezkûreden azl olunarak "reîs-i sâni" unvânıyla doktor Arif Bey merhûm bu sene Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye'ye me'mûr olmuştur. Ancak Fevzi Efendi ümûr-i sıhhiyyece sâhib-i tecrübe bir zât olduğundan birkaç mâh sonra Hicaz Komisyonu riyâsetiyle cânib-i feyz-câlib Mekke-i Mükerrreme'ye me'mûr ve i'zâm edilmiştir. Riyâset-i sâniye makâmının te'essüsü üzerine İdâre-i Sıhhiyye'ye müstakillen bir baş kitâbet makâmı ta'yîn edilmek lâzım geldiğinden Âlî Bey merhûm sıfat-ı riyâsetten mücerred olarak yalnız başkâtîb sıfatıyla meclis'e me'mûr edilmiştir.

1868 senesinde Sıhhiyye Nezâreti yine Nâmık Paşa'ya teveccüh ederek onun vürûduna kadar dahi Serdâr-ı Ekrem Ömer Paşa vekâlet etmiştir. Fakat bu vekâlet dahi çok sürmeyip Ticâret nâzırı Kabûlî Paşa Sıhhiyye Nâzırı olmuş ve 1868 senesi Martının on yedinci günkü (17 Mart 1868) ictimâ'da hâzır bulunmuştur. A'zâsı kâffeten ulûm ve fûnûna vâkıf zevât-ı münevvereden olan böyle mühim bir Meclis'in reîs ve nâzırı olduğundan dolayı beyân-ı iftihâr eden ve ba'demâ meşâgil-i resmiyyesinden fırsat buldukça Meclis'e sık sık geleceğini va'd eyleyen nâzır-ı cedîd a'zânın en eskisi olan (s. 470) Almanya delegesi Baron Testa Meclis nâmına cevâb vererek Meclis'in dahi kendileri gibi lisân-âşinâ ve zekî ve hayır-hâh bir zâtın nezâret ve riyâseti altında bulunmakla müftehir olacağını bildirdi. Galatasarayı Konferansı'nda Memâlik-i Cenûbiyye-i İslâmiyyeden gelen huccâc için Bâb-ül mendeb civârında bir mahalde büyük bir tahaffuzhâne inşâsına ve Hicaz ahvâl-i sıhhiyyesince ıslâhât icrâsına karâr verilmiş ve konferansın mukarrerâtı ve İdâre-i Sıhhiyye'nin muvaffakiyyâtı o zaman Fransa imparatoruna kadar aksederek Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'ye bundan dolayı beyân-ı teşekkür etmiş olduğu dahi Meclis'e tebliğ edilmiş ve Meclis-i Sıhhiyye bundan sonra birkaç seneyi hep icrâ'ât-ı mühimme müzâkeresiyle imrâr etmiştir. Ma'a-hâzâ bu işlerin en müşkili ta'rife-i cedîde olup Cidde'ye çıkacak huccâcdan onar guruştan ibâret bir duhûliye resmi ile bir de Kerbelâ-yı Muallâ'ya ve Necef-i Eşref'e İran ve Hindistan'dan idhâl olunacak emvâttan ellişer guruş resm-i idhâliyye ahzi hakkındaki nizâmlar ta'rife-i cedîdeden evvel yani 1869 sene-i milâdiyesine vaz' olunabildiler.

Ta’rife-i cedîdenin bakiyye-i müşkilâtı gemilerden tonilato başına alınacak rüsûm-i sıhhiyenin mümkün mertebe haffî olması için ümûr ve me’mûrîn-i sıhhiyenin yeniden tensîki ve gerek mevâki’ ve gerek me’mûrîn-i sıhhiyyece tenkîhât-ı lâzîmenin icrâsı cihetinde olup 1869 ve 1870 senelerini meclis hep bu müzâkerât ile imrâr etmiştir. Vâkı’a bir çok mevâki’-i sıhhiyenin fâidesizliği ve “müdir” nâmıyla istihdâm olunan me’mûrların lüzûmsuzluğu anlaşıl原因 olarak bunlar ilgâ ve tenkîh olunduğu gibi ba’zı me’mûrînün maâşları dahi zam olunarak yeniden bir sıhhiyye bütçesi vücûda getirilmiş ve o zamâna kadar Osmanlı limanlarına gelip giden yerli ve ecnebî bi’l-cümle sefâinin dahi mükemmel bir istatistiki yapılmış olduğundan 500 tonilatoya kadar cesâmeti olan gemilerden tonilato başına yirmişer ve ondan ziyâdesi için ilk 500’den yirmişer ve 1000’e kadar olan tonilatolardan on ikişer ve 1000’den ziyâdesi için sekizer para alınmak hisâbı ile yeni ta’rife vaz’ olunmuş ise de bu ta’rifin kabûlüne Meclis-i Sıhhiyye’deki a’zâ-yı ecnebiyyenin salâhiyetleri olmadığından bu kabûl için dahi düvel-i ma’lûme tarafından ta’yîn olunan murahhaslar ile Osmanlı murahhaslarından müteşekkil bir “muhtelit komisyon” akdolunarak onun müzâkeresinden sonra ta’rife-i cedîde 1872 senesi ibtidâsından itibâren mevki’-i icrâyâ konulmuştur. (s. 471) İşbu muhtelit komisyonun birkaç senede bir kere ictimâ’ ederek sıhhiyye bütçesini tedkîk etmesi dahi cümle-i mukarrerât-ı düveliyeden olmakla o zamandan beri iki def’a daha akd-i ictimâ’ etmiş ise de mikdârları bâlâda beyân olunan rüsûm-i sıhhiyenin masârif-i sıhhiyyeye kifâyeti görülerek rüsûmu tenzîl veya zamm etmeğe ihtiyâc görülmemiştir.

İşte Sıhhiyye târihinin devr-i sânsî dahi işbu ta’rife-i cedîdenin vaz’ı târihinde rehîn-i hitâm olup devr-i sâlisi şimdiki ta’rife-i cedîdenin mer’î olduğu zamandır ki – bi-mennihi te’âlâ – buna dâir dahi ileride bir hulâsa-i târihiyye yazılacaktır.